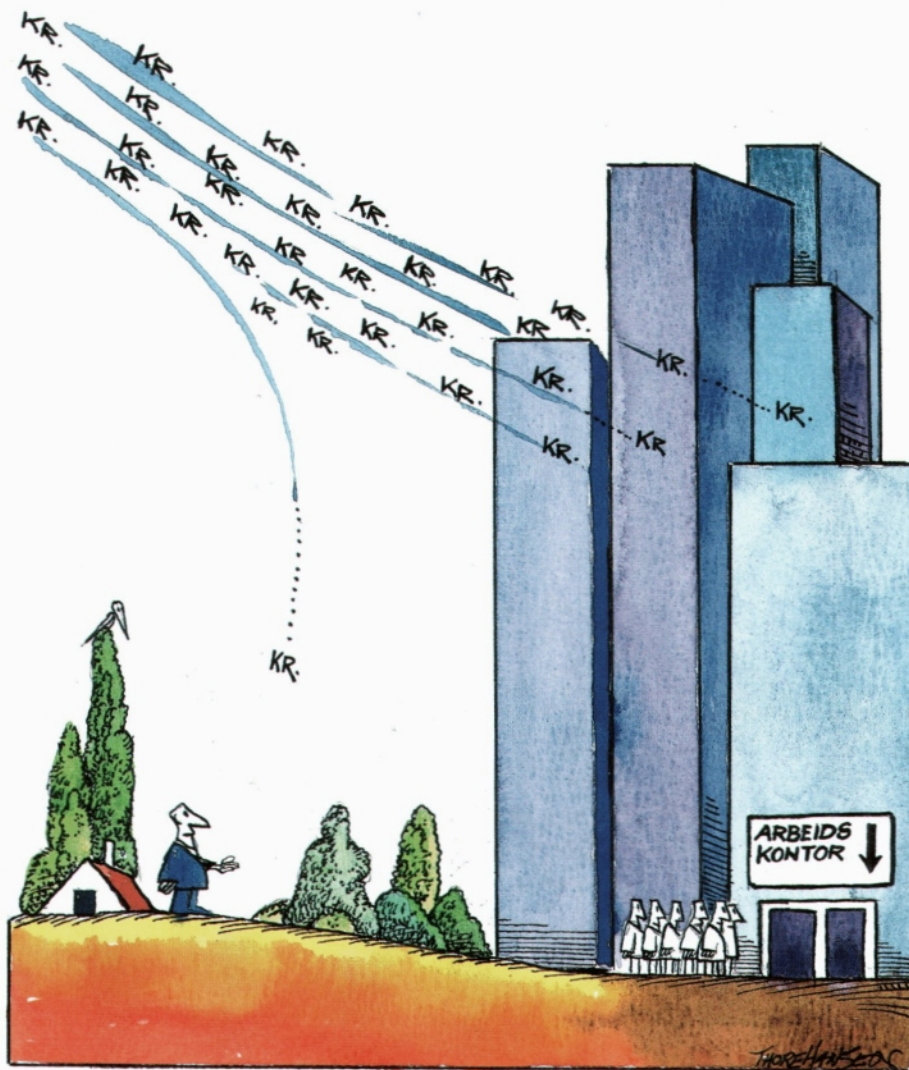

SAMFUNNSSPEILET

TIDSSKRIFT OM LEVEKÅR OG LIVSSTIL

**Arbeidsløsheten: Ulike mål gir ulike tall.
Lønner det seg for mor å jobbe?
Boligstandard på nedtur for unge og enslige?**

Nr. 1/89 – 3. årgang

Utgis av Statistisk sentralbyrå

Redaksjon:

Gustav Haraldsen
Tor Jørgensen
Ellen Rodin
Bjørn Moen
Berit Otnes

Redaksjonsråd:

Sverre Hove
Gunvor Iversen
Olav Ljones
Nils Håvard Lund

Tegner:

Thore Hansen

Abonnementpris:

90 kroner for 3 nummer pr. år

Løssalgpris:

40 kroner

Abonnement bestilles hos:

Statistisk sentralbyrå
Opplysningskontoret
Postboks 8131 Dep.
0033 OSLO 1
Telefon: (02) 41 38 20

Artikler i tidsskriftet kan ikke uten videre tas som uttrykk for Statistisk sentralbyrås oppfatning.
Ved bruk av stoff fra tidsskriftet, bruk kildehenvisningen: «SSBs Samfunnsspeilet».

Innhold

	Side
Arbeidsløsheten: Ulike mål gir ulike tall <i>Tor Petter Bø og Helge Nome Næsheim</i>	3
Storbyenes utgifter til sosialhjelp. <i>Even Flaatten</i>	6
Enslighetens betydning for de ensliges levekår. <i>Eiliv Mørk</i>	9
Boligstandard på nedtur for eldre og enslige? <i>Ole Gulbrandsen</i>	12
De eldres inntekter: Lave for de fleste - høye for de få. <i>Grete Dahl</i>	16
Mer vold, men ikke flere ofre. <i>Berit Otnes</i>	19
Publikums forhold til massemedienes u-landsdekning. <i>Odd Frank Vaage</i>	22
"Lønner det seg for mor å jobbe?" <i>Charlotte Koren</i>	26
Kvinnene - kulturens karyatider. <i>Sissel Lund</i>	30

Samfunnsspeilet skifter denne gangen fra blått til rødt omslag. Med dette markerer vi starten på en ny årgang. Forsidetegningen, med en lang kø utenfor arbeidskontoret, henspiller på et tema som for alvor er kommet på dagsorden dette året. I sin artikkel om arbeidsledigheten, diskuterer Tor Petter Bø og Helge Nome Næsheim hvorfor arbeidskraftundersøkelsene fra Statistisk sentralbyrå vanligvis gir høyere ledighetstall enn tallene fra Arbeidsdirektoratet. Et poeng her er at forskjellen gjerne blir mindre når arbeidsledigheten øker. I slike perioder kan arbeidskraftundersøkelsene derfor tjene som et forvarsel om hva vi har i vente. Det er interessant å merke seg at arbeidskraftundersøkelsen for fjerde kvartal i fjor viste en ledighet på 84 000.

Even Flaatten skriver om et annet samfunnsproblem. Han diskuterer årsakene til at sosialhjelpsutgiftene er så mye høyere i storbyer enn andre steder i landet. Det er ikke bare fordi storbyene har flere sosialklienter, men også fordi klientene her får mer utbetalt over lenger tid.

Samfunnsspeilet retter denne gangen søkelyset på levekårene blant enslige og eldre. Eiliv Mørk diskuterer om det å være enslig i seg selv fører til dårligere levekår, eller om det er andre grunner til at enslige ofte kommer dårligere ut enn andre. Han bruker boligtilbudet som eksempel på en type samfunnsstrukturer som endrer seg senere enn hva økningen i andelen enslige skulle tilsi. Derfor er det en ulempe å være enslig på boligmarkedet. Ole Gulbrandsen følger opp denne problemstillingen og viser at boligpolitikken i tillegg kan bidra til en forverring av boligstandarden for unge og enslige.

Pensjonistfamilier har dårlig råd. Det er vel ingen overraskelse for noen. I sin artikkel om de eldres inntekter gir imidlertid Grete Dahl et mer nyansert bilde av de eldres økonomi og av hvordan økonomien henger sammen med andre levekårsforhold.

Et annet tema som eldre er spesielt opptatt av er voldsutviklingen i samfunnet. Eldre har ofte angst for vold selv om de svært sjelden er voldsofre. Angsten er sannsynligvis fortsatt et større problem enn selve volden i vårt samfunn. Berit Otnes påviser en økning i voldskriminaliteten og at de alvorligste typene voldsforbrytelser stiger raskere enn mer bagatellmessige forhold. Likevel ser det ikke ut til at det er blitt flere voldsofre. Otnes mener årsaken kan være at volden ofte er konsentrert i bestemte miljøer.

To artikler handler om kommunikasjon. Sissel Lund mener at den nylig utkomne "Kvinnenes kulturhistorie" undervurderer kvinners kulturinnsats, fordi de fleste bidragene overser at de ulike leddene i kommunikasjonsprosessen er avhengige av hverandre. Kulturen opprettholdes ikke bare av kulturprodusentene, men også av dem som inspirerer, formidler og ikke minst av dem som utgjør kulturens publikum. Etter Lunds mening spiller kvinnene en betydningsfull rolle i disse leddene.

Odd Frank Vaage tar for seg journalistiske oppfatninger som preger U-landsdekningen i avisene. Han påviser et misforhold mellom hva journalister tror folk vil lese om og hva slags stoff om U-land leserne etterlyser.

Når de skrev selvangivelsen for noen dager siden, var det kanskje mange familier som stilte seg spørsmålet: "Lønner det seg for begge ektefellene å jobbe"? Charlotte Koren gjennomgår hvilke svar skattereglene gir på dette spørsmålet.

Arbeidsløsheten: Ulike mål gir ulike tall

Av Tor Petter Bø og Helge Nome Næsheim

Ifølge Statistisk sentralbyrå (SSB) var det 84 000 arbeidsløse i 4. kvartal 1988. Fra Arbeidsdirektoratet ble det samtidig meldt om 63 000 ledige. Hva er årsaken til at tallene er så ulike? Og hva er begrunnelsen for å ha to mål på arbeidsløsheten?

SSB presenterer tall for arbeidsløsheten som vanligvis ligger høyere enn Arbeidsdirektoratets tall. Forskjellen skyldes i første rekke at Arbeidsdirektoratets tall bare omfatter dem som registreres ved arbeidsformidlingen, mens SSB også fanger opp dem som søker arbeid på andre måter.

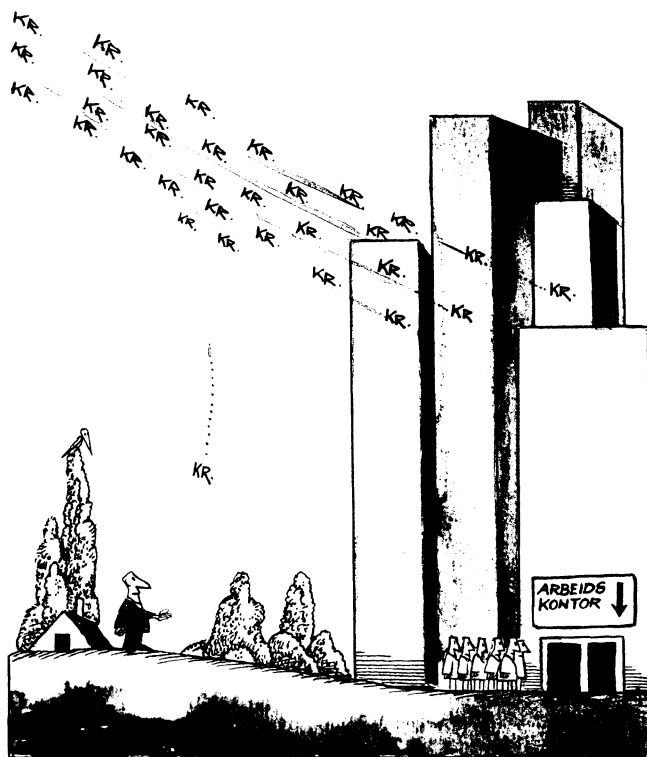
Definisjon av arbeidsløshetsbegrepet

Kriteriene for at en person skal kunne regnes som arbeidsløs, går i korthet ut på at en ikke må ha noe inntektsgivende arbeid, at en har forsøkt å få arbeid i løpet av de siste fire ukene og at en umiddelbart kan påta seg et arbeid. Både Arbeidsdirektoratet og SSB bygger på denne definisjonen av arbeidsløsheten, som er gitt av Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO). Et unntak er klassifiseringen av personer som går på arbeidsmarkedsetatens opplærings-/kvalifiseringstiltak. Arbeidsdirektoratet klassifiserer disse som ikke arbeidsløse. I SSB anvendes de generelle kriteriene for å bli definert som arbeidsløs også for denne gruppa, og noen vil trolig komme med i tallet på arbeidsløse.

Ulike målemetoder gir ulikt resultat

Selv om de to etatene i hovedsak bygger på den samme definisjonen av arbeidsløshet, brukes det ulike metoder ved selve målingen eller registreringen av ledigheten. Mens Arbeidsdirektoratet bare teller dem som har oppsøkt et arbeidskontor for å få hjelp til søknningen, går SSB ut til et tilfeldig utvalg av befolkningen hvert kvartal og spør om de er arbeidsløse¹.

¹ Undersøkelsen kalles Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) og omfatter 13 000 personer hvert kvartal. I denne undersøkelsen omtales de arbeidsløse som "arbeidssøkere uten arbeidsinntekt".

SSB får på den måten også med seg dem som søker arbeid utenom arbeidskontorene. Dette er hovedårsaken til at ledighetstallet fra SSB ligger høyere enn Arbeidsdirektoratets.

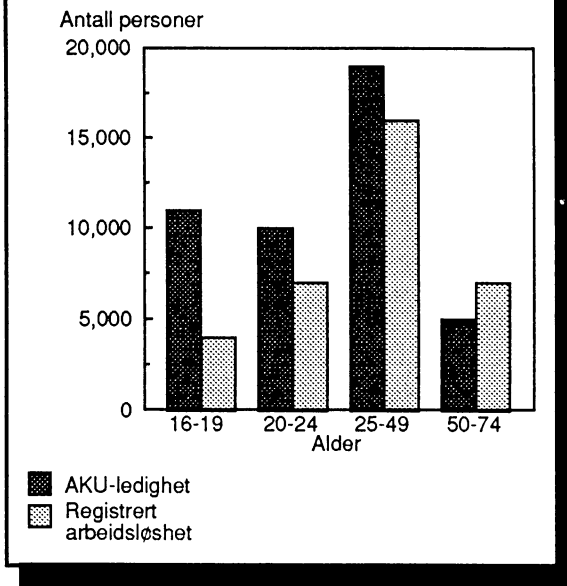
En person kan være motivert for å søke arbeid gjennom arbeidskontoret dersom vedkommende

- har krav på arbeidsløshetsstrygd
- håper å bli med på arbeidsmarkedstiltak
- trenger bedre oversikt over ledige stillinger.

Hvor mye disse faktorene betyr, varierer over tid og mellom ulike grupper i befolkningen.

Figur 1
Arbeidssøkere uten arbeidsinntekt (AKU) og registrerte arbeidsløse etter alder. 1987

Nykommere på arbeidsmarkedet er uten trygderettigheter

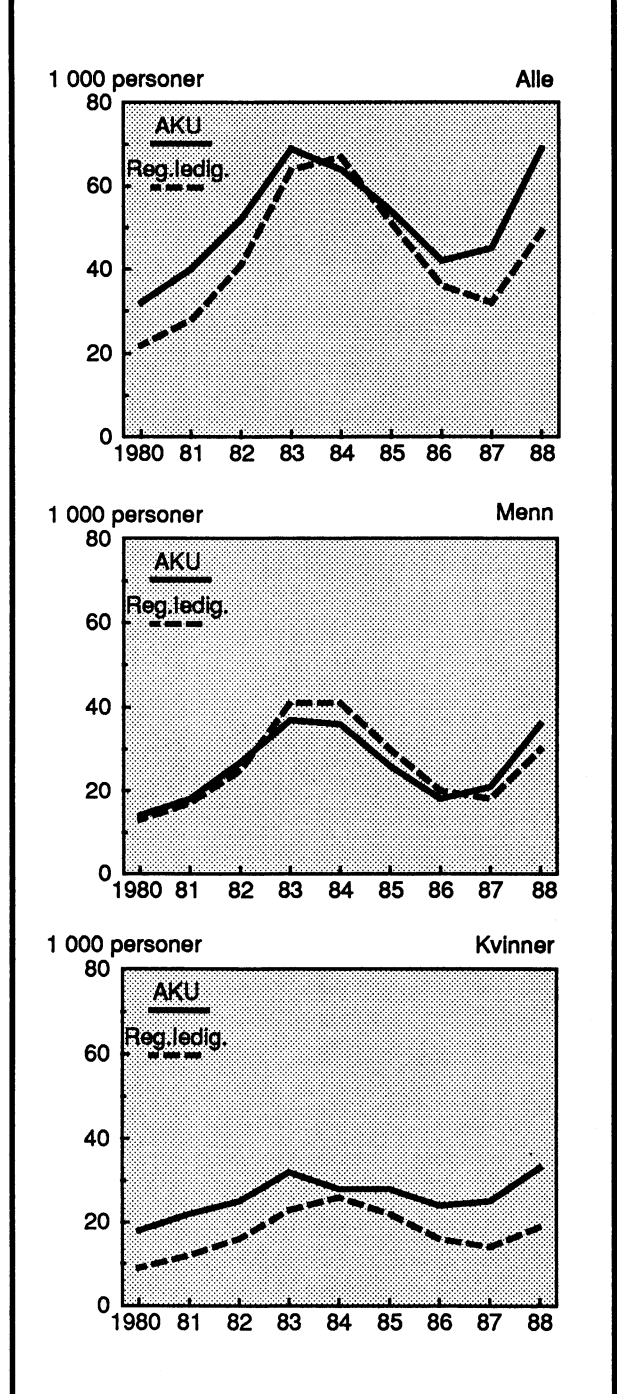
En del av dem som klassifiseres som arbeidsløse i SSBs arbeidskraftundersøkelser (AKU), men som ikke blir registrert ved arbeidskontorene, er skoleelever og studenter som søker en deltidsjobb ved siden av studiene, og hjemmearbeidende kvinner som søker arbeid utenom hus- og omsorgsarbeidet. Ungdom og hjemmearbeidende kvinner som ikke har opparbeidet seg trygderettigheter gjennom inntektsgivende arbeid, har mindre grunn enn andre til å oppsøke arbeidskontoret. De får likevel ikke utbetalt arbeidsløshetsstrygd. I aldersgruppa 16-19 år er vanligvis mindre enn halvparten av de arbeidsløse registrert ved arbeidskontorene, (se figur 1).

Tradisjonelt har dessuten arbeidskontorene formidlet jobber begrenset til bestemte yrkesgrupper - heltidsarbeid innen industri og bygge- og anleggsbransjen. Formidling av jobber som krever høyere utdanning har stort sett foregått gjennom andre kanaler. Det gjelder også formidlingen av deltidsjobber.

Mindre forskjell ved høy ledighet

I forrige periode med høy ledighet (1983-1984) ble forskjellen på ledighetstallene vesentlig redusert, (se figur 2). Vi skal se på årsakene til dette, men også peke på

Figur 2
Arbeidssøkere uten arbeidsinntekt (AKU) og registrerte arbeidsløse. 1980-1988

forhold som kan bidra til at forskjellen ikke blir så mye mindre denne gangen.

Yrkesaktive personer som mister jobben, må melde seg ved arbeidskontoret for å fremme krav om trygdepengener under ledighetsperioden. Når omfanget av oppsigelser og permitteringer øker, vil dermed andelen av de arbeidsløse som kontakter arbeidsformidlingen også

øke. Graden av samsvar mellom registrert ledighet og ledighet ifølge AKU varierer altså med konjunktorene.

I en lavkonjunktur som nå trapper dessuten myndighetene opp arbeidsmarkedstiltakene som alternativ til passiv ledighet. Når arbeidskontorene på denne måten utvider tilbudet av tjenester, bidrar det til at flere blir motivert til å oppsøke etaten. Ved forrige lavkonjunktur, i 1983-1984, ble det registrert høyere arbeidsløshet ved arbeidskontorene enn i AKU. Den økte tilbøyeligheten til å melde seg ved arbeidskontorene pga. opptrappingen av arbeidsmarkedstiltakene er en viktig forklaring på dette. I perioder med høy ledighet vil det også være større behov for assistanse i søkningen. På den annen side har arbeidskontorene da færre ledige stillinger å tilby.

Rene kvalifiseringstiltak har til nå utgjort en mye større andel av arbeidsmarkedstiltakene enn i forrige periode med høy ledighet. Siden personer på slike tiltak systematisk klassifiseres som ikke arbeidsløse i Arbeidsdirektoratets statistikk, mens de kan bli klassifisert som arbeidsløse i AKU, har dette medvirket til at forskjellen på de to ledighetstallene hittil ikke er blitt redusert.

Registrert som arbeidsløs, men likevel ikke aktiv arbeidssøker

En del registrerte arbeidsløse blir ikke klassifisert som ledige i AKU. For eldre personer vil langvarige ledighetsperioder ofte resultere i at de definerer seg som førtidspensjonist og ikke som arbeidsledig i SSBs undersøkelser, selv om de fremdeles står registrert som ledig ved et arbeidskontor. De oppfatter seg altså ikke lenger som arbeidssøkere, men som trygdede. Dette

medvirker også til at Arbeidsdirektoratets ledighetstall i en gitt situasjon kan overstige SSBs. Selv i perioder med lav arbeidsløshet pleier tallet på registrerte arbeidsløse å ligge noe høyere enn AKU-tallene i aldersgruppene over 50 år (se figur 1).

Et annet forhold som kan bidra til at Arbeidsdirektoratets ledighetstall kan bli større enn ledigheten ifølge AKU, er at en person som står registrert som arbeidsløs ved arbeidskontoret, kan bli klassifisert som sysselsatt i AKU. Det skjer hvis han eller hun tilfeldigvis utførte noe lønnet arbeid i løpet av undersøkelsesuka. Unge arbeidssøkere som ikke har krav på ledighetstrygd, kan av og til ta kortvarige jobber av økonomiske grunner.

Hvorfor to mål på arbeidsløshet?

Jamført med registrert ledige gir AKU generelt sett det mest dekkende bilde av den totale ledigheten. Ved internasjonale sammenligninger er det tall fra AKU som brukes. AKU har imidlertid den svakheten at det er en viss usikkerhet knyttet til tallene, ettersom det er en utvalgsundersøkelse. Det innebærer at

- endringstall fra kvartal til kvartal er usikre. Vi trenger tall for flere kvartal for å kunne se om tallet for et bestemt kvartal rent tilfeldig var for høyt eller lavt.
- tall på kommune- og fylkesnivå kan vi ikke gi, heller ikke detaljerte fordelinger på alder og yrke.

Både AKUs og Arbeidsdirektoratets mål på arbeidsløshet er nyttige. De har sin styrke og sine svakheter på ulike områder og utfyller derfor hverandre på en tilfredsstillende måte.

Storbyenes utgifter til sosialhjelp

Av Even Flaatten

De kommunale utgiftene til sosialhjelp er størst i de store byene, ikke bare i absolute tall, men også i forhold til kommunenes innbyggertall. Det er svært store forskjeller mellom store og små kommuner i sosialhjelpsutgifter pr. innbygger. Bakgrunnen er at storbyene har flere klienter, som får hjelp over lengre tid og får mer utbetalt pr. måned.

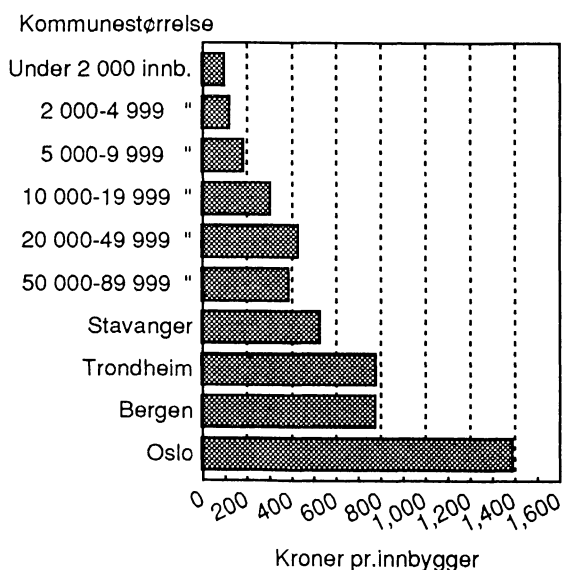
Det er klare forskjeller mellom utgifter til sosialhjelp i de fire storbyene; Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger. Oslo hadde for eksempel mer enn dobbelt så høye sosialhjelpsutgifter pr. innbygger som Stavanger i 1987. Men de fire kommunene har også helt tydelige fellestrekk. Hver enkelt av dem er betydelig større enn noen annen bykommune i Norge. De tre største kommunene - Oslo, Bergen og Trondheim - har høyere sosialhjelpsutgifter pr. innbygger enn noen annen kommune. Utgiftsnivået i Stavanger er ikke fullt så høyt. Men også Stavanger har et utgiftsnivå som ligger langt over gjennomsnittet for de 450 andre kommunene i landet (531 mot 277 kroner pr. innbygger).

På denne bakgrunnen har vi funnet det hensiktsmessig å redusere antall undersøkelsesobjekter til to: "Storby" og "Ikke-storby". "Storby" omfatter Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger. "Ikke-storby" består av alle de andre 450 kommunene.

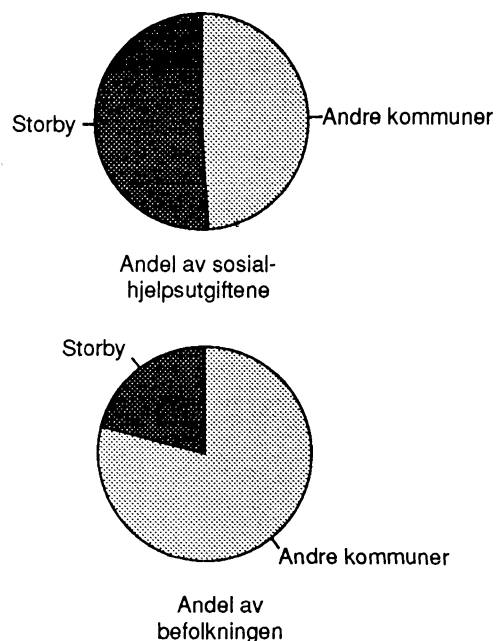
Når vi forenkler virkeligheten slik at norske kommuner inndeles i to grupper, kan problemstillingen formuleres ved hjelp av en enkel figur og et regnestykke:

Dersom bruttoutgiftene til økonomisk sosialhjelp i de fire store byene fordeles på alle innbyggerne i disse kommunene, bidrog hver innbygger med 1 066 kroner

Figur 1
Utgifter til sosialhjelp pr. innbygger etter kommunestørrelse. 1987

Figur 2
Storbyenes andel av sosialhjelpsutgiftene og av befolkningen. 1987.

til dekning av denne delen av kommunenes utgifter i 1987. På den annen side kostet sosialhjelpen bare 277 kroner pr. innbygger i "ikke-storbykommunene".¹

Hvis sosialhjelpsutgiftene hadde vært 277 kroner pr. innbygger også i storbyene, ville de totale utgiftene til sosialhjelpsbidrag blitt 246 millioner kroner i de fire store byene, det vil si ca. 702 millioner kroner mindre enn det reelle beløpet, som var på 948 millioner kroner i 1987.

Denne differansen på 702 millioner kroner mellom storbyenes reelle utgifter til sosialhjelp og de tenkte utgiftene som storbyene hadde hatt med et relativt utgiftsnivå som resten av landet, har vi valgt å kalle storbyenes "merutgifter".

Hva består storbyenes "merutgifter" i?

Noen analyse av de bakenforliggende årsaker til de store byenes høye utgifter til sosialhjelp skal ikke gis her. Men vi skal gjennomføre en dekomponering av utgiftsbegrepet i de tre faktorene som dette begrepet i første rekke består av. Dette er med andre ord en analyse av utgiftsbegrepets logiske bestanddeler, ikke av årsaksforholdene som ligger forut i tid.

Vi spør da: Kommer de høye sosialhjelpsutgiftene av at storbyene har særlig mange sosialhjelpsmottakere, at mottakerne i storbyene får ekstra høye utbetalinger hver måned, eller at de mottar bidrag i lengre perioder enn i de mindre kommunene?

De tre faktorenes betydning i storbyene og i andre kommuner kan settes opp i en enkel tabell.

Dekomponeringen av storbyenes merutgifter kan gjøres ved Taylors formel (se NIBR-notat 1986:148). Resultatet av denne beregningen viser at merutgiftene i storbyene kunne reduseres

- med 52 prosent dersom klientraten for storbyene var lik klientraten for resten av landet
- med 34 prosent dersom hver klient i storbyene fikk utbetalt like stort beløp i sosialhjelp pr. måned som gjennomsnittsklienten i resten av landet
- med 14 prosent dersom hver klient i storbyene fikk sosialhjelp i like mange måneder pr. år som gjennomsnittet for resten av landet

¹ Dette er bruttotall, det vil si de totale utbetalingene av sosialhjelp i form av bidrag. Tilsvarende nettoutgifter pr. innbygger (det vil si at kommunens inntekter i form av refusjon fra staten, tilbakebetaling av sosialhjelp gitt som lån eller forskudd på trygd etc. er trukket fra), er beregnet til 863 kroner i storbyene og 266 kroner i de andre kommunene.

Tabell 1
Andel sosialhjelpsklienter, antall måneder med sosialhjelp og utgifter pr. klient pr. måned i storbyer og andre kommuner. 1987

	Storby	Andre kommuner
Sosialhjelpsklienter i prosent av befolkningen	4.98	2.47
Antall måneder med sosialhjelp pr. klient	5.0	4.3
Sosialhjelpsutgifter. Kroner pr. klient pr. måned	4336	2885

Disse tallene angir de direkte virkningene av hver av de tre faktorene for storbyenes merutgifter. I tillegg til disse direkte virkningene påvirkes storbyenes merutgifter også av samspillseffekter mellom faktorene, det vil si at det for eksempel er en positiv sammenheng mellom den regionale variasjonen i antall måneder en person mottar sosialhjelp og det månedlige beløpet han mottar. Denne sammenhengen gjelder enten klienten bor i en storby eller i en liten landkommune.

I dette tilfellet er samspillseffektene forholdsvis små. Vi har derfor valgt å beskrive de tre faktorene ved hjelp av de direkte effektene.

Vi har imidlertid undersøkt hvor stor betydning storbyenes befolkningssammensetning har for de høye utgiftene. Foreløpige beregninger tyder på at sosialhjelpsutgiftene i de store byene ville ha vært redusert med noe over 20 prosent dersom storbyene hadde hatt samme aldersstruktur og samme fordeling mellom enslige og ektepar som resten av landet.

Konklusjonen blir da at mer enn halvparten av storbyenes merutgifter til sosialhjelp skyldes disse byenes høye klienttall, som i sin tur i betydelig grad skyldes storbyenes spesielle befolkningssammensetning, blant annet med mange enslige. Nest viktigste faktor er storbyklientenes høyere bidrag pr. måned. At de mottar sosialhjelp over lengre tid enn sosialhjelpsklienter i resten av landet, bare forklarer 14 prosent av forskjellen.

To år tidligere, i 1985, viste en tilsvarende beregning at klientandelen forklarte 48 prosent, varighet av hjelpen 27 prosent og utbetaling pr. måned 25 prosent av for-

skjellen mellom sosialhjelpsutgiftene i storbyer og andre kommuner. Begge årene er det den høyere klientandelen i storbyene som forklarer mesteparten av forskjellen. Sammenliknet med 1985 hadde varigheten av hjelpen mindre betydning i 1987, mens bidrag pr. måned hadde fått større betydning som forklaringsfaktor for forskjellen mellom storbyers og andre kommuners sosialhjelpsutgifter.

Denne artikkelen bygger på materiale fra forskningsprosjektet "Storbyenes helse- og sosialtjenester. Hva forklarer høyt utgiftsnivå?". Prosjektet blir utført ved Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) og inngår i Storbyforskningsprogrammet Felles forsknings- og utviklingsprogram for de fire store byene i Norge. I prosjektet inngår en analyse av de store byenes sosialhjelpsutgifter. Resultatene fra denne analysen vil bli publisert i en rapport fra NIBR i første halvår 1989. Framstillingen ovenfor gir en noe forenklet presentasjon av temaet. Særlig på tre områder er beregningene som blir foretatt i NIBR-rapporten mer grundige og mer vidtgående enn de beregningene som denne artikkelen bygger på:

- Rapporten vil baseres på kommunenes nettoutgifter til sosialhjelp, det vil si at blant annet bidrag til flyktninger og asylsøkere, som refunderes fra Staten, holdes utenfor.
- Ulike årsaker til storbyenes merutgifter vil bli analysert og drøftet, blant annet virkningene av at storbyene har så mange unge enslige.
- Rapporten vil også drøfte effektene av samspill mellom de tre komponentene som vi her bare har sett på de direkte effektene av. På grunnlag av foreløpige anslag har vi imidlertid god grunn til å anta at hovedkonklusjonene i denne artikkelen vil bli opprettholdt, også etter at disse mer kompliserte beregningene er fullført.

Resultatene av SSBs statistikkproduksjon og analysevirksomhet presenteres i seriene **NORGES OFFISIELLE STATISTIKK, SOSIALE OG ØKONOMISKE STUDIER** og **RAPPORTER**.

SSB gir også ut *Statistisk ukehefte, Statistisk månedshefte, Nye distriktstall, Økonomiske analyser og Samfunnsspeilet*.

LEVEKÅRS- UNDERSØKELSEN 1988 ER KOMMET!

Publikasjonen inneholder opplysninger om

- materiell levestandard
- sysselsetting og arbeidsforhold
- omsorgsarbeid
- helse
- boforhold
- sosiale kontakter
- fritidsaktiviteter
- utsatthet for vold
- levekår for folk over 80 år

Publikasjonen legger hovedvekten på å vise forskjeller i levekår mellom befolkningsgrupper som for eksempel

- menn og kvinner
- bosatte i større byer og i Nord-Norge
- eldre enslige
- småbarnsfamilier
- arbeidere
- sosialhjelpmottakere

Publikasjonen gir også hovedtall for utviklingen i levekår fra 1980 til 1987.

Publikasjonen er i serien **NORGES OFFISIELLE STATISTIKK**.

Levekårsundersøkelsen 1987 er til salgs hos alle bokhandlerne. Pris kr. 55,-. ISBN 82-537-2642-2.

Postboks 8131 Dep. 0033 OSLO 1

Telefon 02-41 38 20

Enslighetens betydning for de ensliges levekår

Av Eiliv Mørk

Det blir stadig flere enslige. Måten samfunnet er organisert på avspeiler at de fleste lever i par. Derfor hevdes det ofte at enslige har dårligere levekår enn andre. Denne artikkelen drøfter hva det å være enslig betyr for inntekts- og boligforhold.

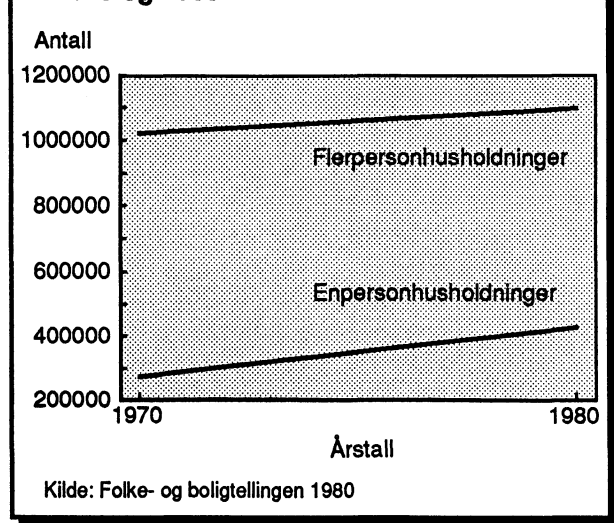
Den enslige befolkning

Ved folke- og boligtellingsen i 1980 bestod 28 prosent av husholdningene av enslige¹. Antallet enpersonshusholdninger hadde da økt fra ca. 270 000 i 1970 til ca 425 000 i 1980. Dette var en sterkere økning enn for flerpersonsfamilier. Derfor økte andelen enslige i 10-års perioden. Utviklingen skyldes flere forhold. Økt yrkesdeltakelse blant kvinner, nye livsstiler, økende antall skilsmisser og økt urbaniseringsgrad er noen faktorer som bidrar til at det blir flere og flere enslige.

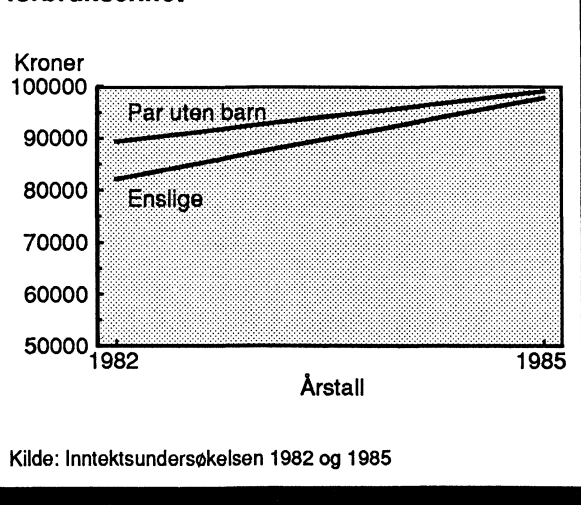
Enslighetens betydning

Når gruppen enslige er så stor, betyr dette også at den er svært sammensatt. Både studenten i slutten av 20-årene, enken over 70, den nyskilte 40-åringen, 30-åringen som velger å leve alene og mange andre er enslige. Dersom vi skal skille ut hva det å være enslig betyr for levekårene, må vi sammenligne grupper som er mest mulig like på andre områder enn sivilstand. Blant de yngste og eldste vil levekårsforskjellene i stor grad være preget av hvilke grupper som gifter seg tidlig og hvilke som lever lengst. Derfor er disse gruppene holdt utenfor, og vi har sammenlignet levekårene for

Figur 1
Antall en- og flerpersonshusholdninger i 1970 og 1980

Figur 2
Inntekt blant enslige og par uten barn i 1982 og 1985. Disponible kroner pr. forbruksenhet

¹ Slik vi definerer det her, er enslige husholdningsmedlemmer i husholdninger som bare består av en person. Voksne barn med foreldre, to enslige forsørgere eller voksne slektninger som bor sammen, enslige forsørgere og samboende regnes med andre ord ikke som enslige.

enslige i aldersgruppen 35-54 år og par uten barn i samme aldersgruppe.

Enslige har like god råd som andre

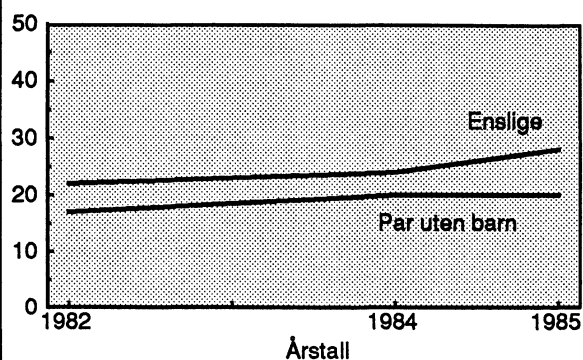
Å sammenligne inntekten i husholdninger med ulikt antall medlemmer byr på problemer. En del utgifter er de samme enten husholdningen består av en eller flere personer, mens andre utgifter avhenger av husholdningsstørrelsen. Det målet som er brukt i figur 2 kalles ekvivalentinntekten. Når husholdningen består av flere enn en person, divideres disponibel inntekt med et

ne. Figur 3 og 4 belyser dette spørsmålet. De viser hvor stor andel av inntekten boligen legger beslag på og hvor mange kvadratmeter enslige og andre får for pengene.

Figur 3 viser at enslige i aldersgruppen 35-54 år hele tiden har brukt større andel av lønna si til bolig enn par uten barn. Boutgiftenes andel av inntekten har steget fra 22 til 28 prosent for enslige og fra 17 til 20 prosent for par uten barn i perioden fra 1982 til 1985. Selv om det har vært en generell økning, har tendensen altså vært sterkest for de enslige.

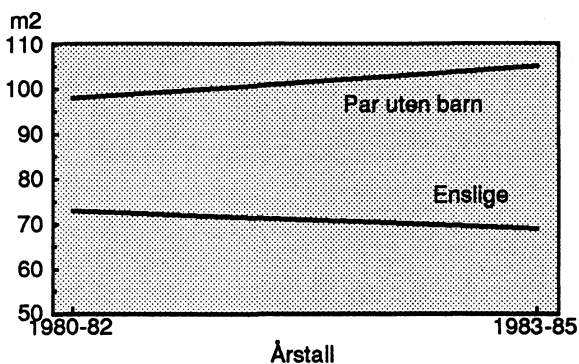
Samtidig som de enslige bruker stadig mer av inntek-

Figur 3
Boutgiftenes andel av disponibel inntekt i 1982, 1984 og 1985. Prosent

Kilde: Forbruksundersøkelsen 1982, 1984 og 1985

Figur 4
Gjennomsnittlig boareal for enslige og par uten barn. 1980-82 og 1983-85. Kvadratmeter

Kilde: Forbruksundersøkelsen 1980-82 og 1983-85

tall som er litt lavere enn antallet husholdningsmedlemmer. På denne måten justeres inntekten for stordriftfordelene ved å være flere. Ekvivalentinntekten for et par uten barn er disponibel inntekt dividert med 1,7.

I 1985 var ekvivalentinntekten omtrent den samme for enslige og par uten barn. I 1982 var den ca. 7 000 kroner lavere for enslige. Ikke på noen av disse tidspunktene var derfor forskjellene mellom enslige og par uten barn særlig store, og inntektsforskjellene jamnet seg ut i løpet av perioden.

Enslige betaler mer for å bo dårligere

Boligstrukturen endrer seg senere enn husholdningsstrukturen. Det har vært hevdet at misforholdet mellom tilbud og etterspørsel på boliger for enslige fører til uforholdsmessig høye boutgifter for dem som er ale-

ten sin til bolig, synker det gjennomsnittlige boarealet. Vi kan derfor si at enslige betaler stadig mer for stadig færre kvadratmeter. På den annen side ligger gjennomsnittssarealet godt over 50 m², som ofte settes som et minstekrav for en boligs størrelse.

Ett kriterium på boligstandard er at en skal ha atskilt oppholds- og soverom, altså minimum to rom uansett husholdningens størrelse. Forbruksundersøkelsen 1983-1985 viser at 11 prosent av de enslige har mindre enn to rom, 30 prosent oppfyller akkurat minimumsnormen. Videre har 6 prosent av de enslige kjøkken som er mindre enn 6 kvadratmeter. Blant par uten barn er det bare 1 prosent som må greie seg med ett rom og 7 prosent som bor i toroms leiligheter. 2 prosent har kjøkken som er mindre enn 6 kvadratmeter.

Et annet kriterium på boligstandard er hva slags sanitærutstyr og tekniske hjelpemidler en husholdning har. Bare 8 prosent av de enslige mangler vannklosett og

bare 7 prosent har verken bad eller dusj. Men selv om disse tallene er lave er andelene mer en dobbelt så høye som for par uten barn. I disse husholdningene mangler 4 prosent vannklosett og 2 prosent bad eller dusj.

Hele 41 prosent av de enslige har ikke vaskemaskin, 23 prosent mangler fryseboks og 9 prosent har heller ikke komfyr. De tilsvarende tallene for par uten barn var 13, 11 og 1 prosent. Det er med andre ord ganske mange enslige som mangler tekniske hjelpemidler i huset. På dette området er det større forskjeller mellom enslige og par enn hva som gjelder for sanitærutstyr.

Noe av denne skjevheten kan sannsynligvis forklares ved at enslige har en annen livsstil enn andre. Enslige spiser for eksempel oftere varme måltider ute og er derfor mindre avhengig av komfyr og fryseboks. Enslige benytter nok også oftere fellesvaskeri. Forskjellene med hensyn til kjøkkenstandard avspeiler derfor sannsynligvis ikke bare forskjeller i levestandard.

Ensliges levekår; et diskriminerings- eller rekrutteringsproblem?

Vi har i denne artikkelen sammenlignet to ganske like grupper en- og topersonshusholdninger. Sammenligningen viser at det å være enslig ikke fører til dårligere økonomi, men at samfunnsstrukturer som det tar tid å forandre, slik som boligmarkedet, fordyrer tilværelsen for enslige i en periode med relativt raske forandringer i husholdningsmønsteret.

Men sannsynligvis er det et større problem at enslige rekrutteres fra grupper som på forhånd har dårlige levekår, enn at enslighet i seg selv skaper forskjeller mellom folk. Den gruppen enslige som er plukket ut i denne analysen utgjør bare omtrent en 1/7 av alle enslige. Blant annet fantes det ca. 169 000 enslige pensjonister i 1980, og mer enn 75 prosent av disse var kvinner. En analyse av disse gruppene vil antakelig gi et dystre bilde av de ensliges levekår.

Resultatene av SSBs statistikkproduksjon og analysevirksomhet presenteres i seriene **NORGES OFFISIELLE STATISTIKK, SOSIALE OG ØKONOMISKE STUDIER** og **RAPPORTER**.

SSB gir også ut *Statistisk ukehefte, Statistisk månedshäfte, Nye distriktstall, Økonomiske analyser* og *Samfunnsspeilet*.

MILJØPROBLEMER

er tittelen på et viktig og aktuelt avsnitt i

MILJØSTATISTIKK 1988

Statistisk sentralbyrå (SSB) har her samlet statistiske opplysninger om naturressurser og forurensninger i Norge. Publikasjonen inneholder tall både fra SSB og fra andre institusjoner.

Hovedformålet er å gi tall og analyser fra mange områder som har betydning for vårt naturmiljø. For de fleste områder vil en kunne finne mer detaljerte opplysninger i spesialpublikasjoner fra SSB og de institusjonene som det er vist til under tabeller, figurer og i litteraturlistene.

Tidligere er det gitt ut tre utgaver av MILJØSTATISTIKK (1976, 1978 og 1983). Denne utgaven inneholder oppdatering av en del av tidsseriene fra MILJØSTATISTIKK 1983. I tillegg er det lagt vekt på å analysere og kommentere statistikken, bl.a. ved å belyse sammenhengen mellom økonomisk aktivitet og miljøforhold og å sammenligne norske og internasjonale miljøforhold. Det er også tatt inn nye avsnitt om miljøproblemer som har vært aktuelle den siste tiden.

MILJØSTATISTIKK 1988 er utarbeidet av medarbeidere ved Seksjon for ressurs- og miljøanalyse ved Forskningsavdelingen i SSB. Førstekonsulent Torbjørn Østdahl har vært redaktør.

MILJØSTATISTIKK 1988 inneholder stoff som er egnet til bruk i undervisning, og som bakgrunn for argumenter i miljødebatten.

Publikasjonen kan bestilles hos bokhandlerne. Pris kr 70,-. ISBN 82-537-2664-3.

Postboks 8131 Dep. 0033 OSLO 1

Telefon 02-41 38 20

Boligstandard på nedtur for unge og enslige?

Av Ole Gulbrandsen

Boligstandarden er blitt bedre på 1980-tallet, også for enslige og yngre voksne som lenge har hatt den dårligste standarden. Nå møter imidlertid disse gruppene en situasjon på boligmarkedet som vil kunne gjøre deres boforhold dårligere.

Enslige og unge møter nå et boligmarked med høyere priser og dyrere lån. Prispresset fører også til at det bygges billigere og mindre boliger med lavere krav til standard. Tendensen er særlig tydelig i Oslo. Etablerte normer og krav til minste standard for boliger som kunne bremse på den negative utviklingen er for en stor del blitt fjernet.

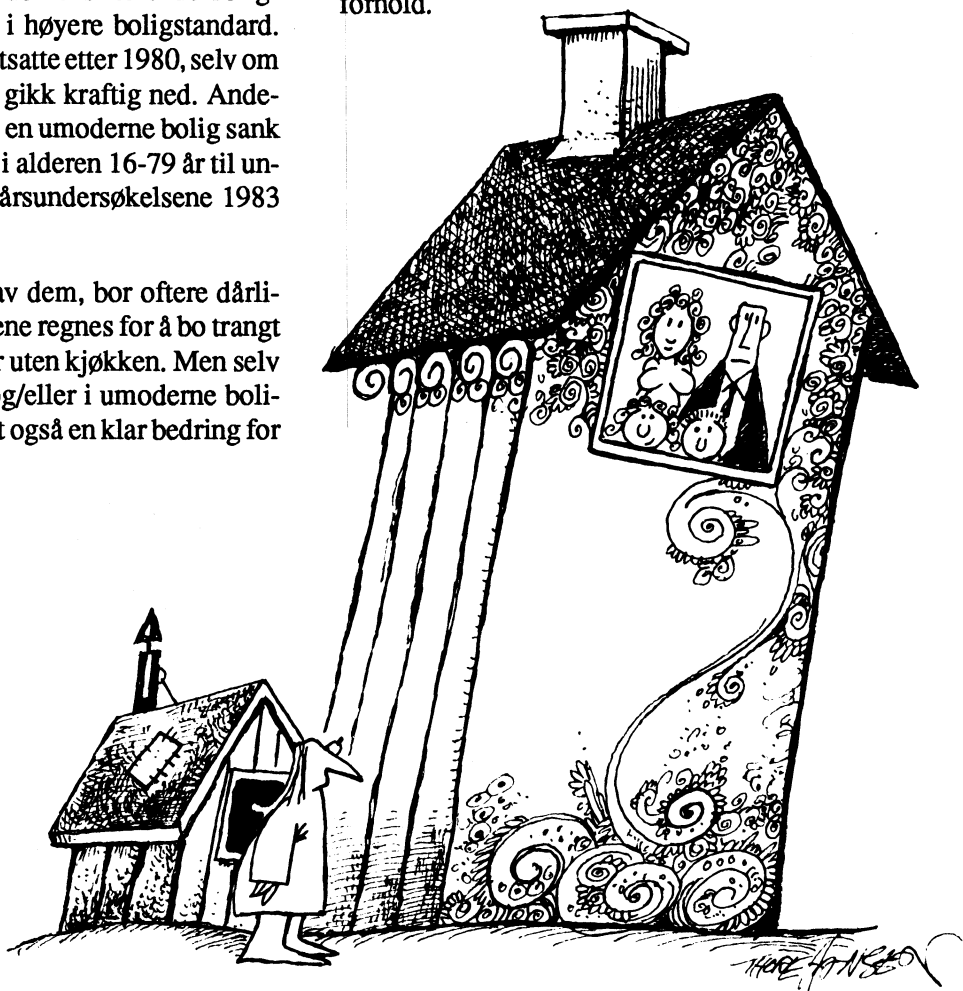
Bedret boligstandard på 1970-tallet

På 1970-tallet ble det bygd særlig mange boliger, og det ble utført store forbedringer i den eksisterende boligmassen. Dette gav seg utslag i høyere boligstandard. Denne positive utviklingen fortsatte etter 1980, selv om boligproduksjonen i 80-årene gikk kraftig ned. Andelen som bodde trangt og/eller i en umoderne bolig sank fra omtrent hver fjerde person i alderen 16-79 år til under hver femte i 1987 (Levekårsundersøkelsene 1983 og 1987), se figur 1.

Enslige, og særlig de yngste av dem, bor oftere dårligere enn andre. De som bor alene regnes for å bo trangt når de bor på ett rom med eller uten kjøkken. Men selv om enslige oftere bor trangt og/eller i umoderne boliger enn gjennomsnittet, var det også en klar bedring for

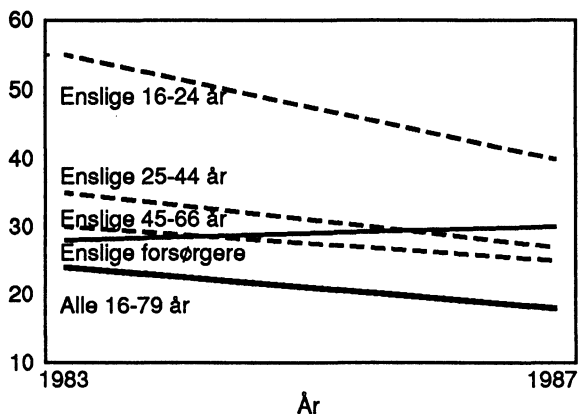
de fleste av dem på 80-tallet. Ett unntak er imidlertid enslige forsørgere. For dem har tendensen gått i negativ retning.

En svært stor andel av Oslos befolkning bor alene. Oslo har også flere små boliger enn noe annet sted i landet. På grunn av den høye andelen enslige er det spesielt interessant å følge med i utviklingen her. Også i Oslo er det blitt flere som bor i alminnelig bra bolig og/eller med trygge disposisjonsforhold. Undersøkelser gjort i 1982 og 1986 viser dette (Norges byggforskningsinstitutt, 1986). I figur 2 vises dette ved andelen som bor i boliger med mangel enten i standard eller disposisjonsforhold.

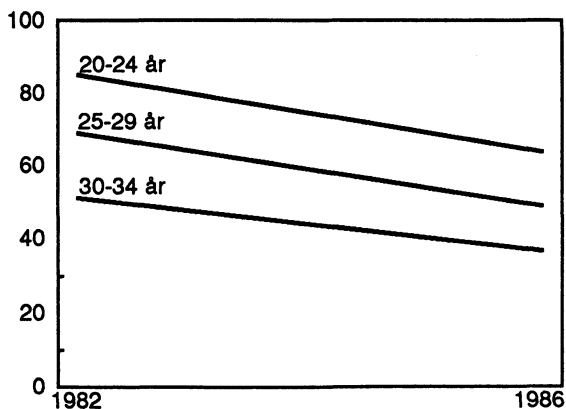
Figur 1
Boligstandard for enslige sammenliknet med alle. 1983 og 1987. Prosent i trang eller umoderne bolig

Kilde: SSB, Levekårsundersøkelsene 1983 og 1987

Bor trangt: Mindre enn to rom for en person, mindre enn ett rom pr. person for flere.
 Umoderne: Kald eller fuktig bolig eller uten bad eller WC

Figur 2
Boligstandard for enslige i Oslo. 1982 og 1986. Prosent med standardmangel eller som bor utrygt

Kilde: NBI, spesialundersøkelser 1982 og 1986

Standardmangel: Uten bad, WC eller kjøkken eller bor trangt
 Utrygt: Leier tidsbegrenset, møblert eller framleiet

Målsettingen om at voksne enslige skal ha en bolig på minst to rom og kjøkken har vært viktig for den positive utviklingen. Denne målsettingen ble uttalt av Stortinget tidlig på 70-tallet. I 1977 sendte Kommunal- og

arbeidsdepartementet et rundskriv til samtlige kommuner om at ensliges boligbehov i størst mulig utstrekning skulle søkes dekket ved boliger på to rom og kjøkken, eventuelt tre rom og kjøkken i en del tilfeller. Samme år vedtok bystyret i Oslo et forbud mot bygging av ettroms boliger. Husbanken utarbeidet i 1978 krav til boliger for en eller to personer med bestemmelser om soverom, oppbevaringsplass o.l.

Målene er ennå ikke nådd

Målet om bra boliger også for enslige er på langt nær nådd. Halvparten av ugifte og før gifte personer i alderen 20-34 år i Oslo 1986 bodde trangt eller i boliger med mangel ved standarden, eller i utrygt leieforhold (Norges byggforskningsinstitutt 1986). - På landsbasis bodde hver fjerde enslig over 25 år trangt og/eller umoderne i 1987 (Levekårsundersøkelsen). Dette gjaldt i enda høyere grad for yngre enslige.

Voksne i etableringsalderen 25-34 år i Oslo har oftere enn før gjeld på boligen sin (Lars Gulbrandsen, 1988). Boliggjelden for dem som har anskaffet bolig de siste par årene, er i svært mange tilfeller mellom en halv og en million kroner. Dette gjelder ikke spesielt for enslige, men for unge generelt. Med så høye boutgifter er det vanskelig å kjøpe bolig med utgangspunkt i en inntekt.

Både undersøkelsene fra 1986 og 1987 og andre oversikter over prisutviklingen viser at det først og fremst er i storbyer at prisene har steget på 80-tallet (Norges byggforskningsinstitutt 1988). De høye prisene gjør at mange mener vi må bygge med lavere standard. Derfor er det blitt større interesse for å få bygd boliger under minstekravet på to rom og kjøkken. Problemene som yngre har med å skaffe seg en bolig til en pris de kan greie blir brukt som argument for å bygge mindre boliger.

Konkrete krav til boligene er fjernet

De fleste enslige og yngre kjøper eller leier boliger som andre har bygd, og som andre har bestemt hvordan skal se ut. Konkrete minstekrav, f.eks. i Byggeforskriftene, er derfor viktige for dem. For å forenkle forskriftene er de blitt endret flere ganger.

Endringene i byggeforskriftene dreier seg bl.a. om spesifiseringene av kravet til vindu. Før var hovedregelen at rom til varig opphold skulle ha et lysareal som tilsvarte 1/10-del av golvarealet. I 1979 ble dette endret til at ethvert rom skal "ha tilfredsstillende dagslys", og

at "enkelte rom kan belyses ved tilstrekkelige åpninger mot andre rom eller ved overlys". I praksis betyr dette at rom uten vindu er tillatt.

Et annet kritisk punkt for de minste boligene er kravene til oppbevaring. Før 1985 var det kray til bod og skap til oppbevaring av klær på minst 4 m² pr. leilighet. I 1985 ble dette kravet fjernet. Begrunnelsen var at det ville være nok skap i leiligheten for øvrig, slik at bod ikke var nødvendig. Dette er neppe tilfelle for mange av de små boligene, og bod i tillegg til skap vil alltid være ønskelig.

Husbankens rolle som kvalitetskontrollør ble sterkt redusert først på 80-tallet. I dag gjelder ikke lenger de såkalte "Husbank-bladene" og heller ikke bladet om boliger for husholdninger på en og to personer (Husbanken, 1978). Det eneste som gjenstår er generelle vurderinger av kostnadsrammen i boligprosjekter, samt en viss premiering av enkelte kvalitetstrekk ved noe bedre lånegrunnlag.

Oslo er den byen i Norge som har størst innslag av enslige, og her har utviklingen gått særlig langt i negativ retning. Høsten 1988 ble forbudet mot ettroms boliger opphevet.

Byrådet begrunnet opphevingen med for det første sterk prisutvikling på småboliger, for det andre at en vil unngå "arealsløsning", - dvs. innpassing av ettroms boliger i bygg der hvor det ikke er plass til noe større, - og for det tredje signaler fra Husbanken om at den vil prioritere lån til mindre boliger, som utleieboliger.

Videre sier Byrådet i sin begrunnelse at "en god 1-roms bolig ofte kan gi en bedre planløsning enn en liten 2-roms bolig, og den vil i mange tilfelle være enklere å tilpasse livsløpsstandard".

Denne begrunnelsen bygger på en feiltakelse. Hovedpoenget med en livsløpsbolig er at den skal ha de viktigste beboelserom på inngangsplanet. Dette forutsetter også soverom. En bolig på ett rom kan pr. definisjon ikke ha livsløpsstandard.

Oslo-prosjekter varsler senket standard

Etter vedtaket om stopp av bygging av ettroms boliger i Oslo i 1977, sank produksjonen av denne boligtypen ned mot null i 1979-80.

Opphevingen av forbudet mot ettroms boliger i Oslo i 1988 baner imidlertid veien for flere nye prosjekter med innslag av svært små boliger. Disse er til dels planlagt som blokker og høyhus i Oslo sentrum. Også kravene til utnyttelsesgrad (boligareal dividert med tomteareal),

solbelysning, uteplass og friareal, og støybegrensninger er det tatt mindre hensyn til sammenliknet med tidligere.

På 80-tallet har antallet barn 0-14 år på landsbasis sunket fra 22,0 prosent av totalbefolkningen i 1980 til 19,1 prosent i 1988. Nedgangen for Oslo har vært mindre, fra 15,0 prosent til 14,1 prosent. Selv om Oslo har mange enslige, synker barnetallet mindre her enn i resten av landet. Også mange enslige er eller kan bli foreldre. Det er tvilsomt om det er særlig hensiktsmessig å bygge spesielle boliger som bare er beregnet på barnløse enslige. Dessuten har også enslige behov for plass, sol, frisk luft og natтеро.

På landsbasis er det en annen ny boligtype som også innebærer muligheter for standardsenkning, nemlig utleieboliger ment som boliger til midlertidige bosatte.

Utleieboliger som en stor del av nyproduksjonen

I 1988 lanserte Arbeiderpartiets boligutvalg sin innstilling. Den anbefalte at det ble bygd flere boliger enn det bygges i dag. De fleste av disse, nemlig 17.000 - 18.000 boliger i året, skal finansieres av Husbanken med vanlige nybyggingslån. I tillegg er det foresått at Husbanken skal fullfinansiere 4.000 - 5.000 utleieboliger for unge. Arealet på utleieboligene er forutsatt å være maksimalt 50 m².

Stortinget besluttet i 1987 å opprette en prøveordning med utleieboliger. Allerede i 1988 var de første ferdig. De første viste seg ofte å ha et areal langt over det som var forutsatt. En årsak til dette er, ifølge Husbanken, at 50-60 m² blir oppfattet som minstemål for en brukbar standard.

Dersom kravene til maksimumsareal på 50 m² blir innskjerpet ved tildelingen av Husbanklån, kan det i årene framover bli bygd et stort antall små og lite bruksvennlige boliger. I Oslo er en av de minste typene som ble bygd to roms boliger på 45 m². Her er det skåret ned bl.a. på soverommet slik at atkomsten til dobbeltsenga må skje fra hver sin inngang til soverommet. Bredden på rommet er bare to meter, og senga går fra vegg til vegg.

I Sverige gikk Statens Planverk imot et forslag om å bygge ungdomsboliger med lavere standard enn normalt allerede i 1984. Planverket viste til at forslaget ville bety at en fravek kravene om tilgjengelighet for bevegelseshemmede, og at det stemte dårlig overens

med undersøkelser om hva ungdommer ønsker seg, nemlig to eller tre roms boliger.

Den nye "voksenbølgen"

Boligpolitikken i Norge, med planer om små utleieboliger, synes å utvikle seg i motsatt retning av hva som er tilfellet i Sverige. Dette harmonerer dårlig med den demografiske utviklingen som viser at i 1990-årene vil antallet personer i alderen 20-24 år gå kraftig ned, mens det vil bli flere av de noe eldre. Ungdomsbølgen går over til å bli en "voksenbølge" av personer rundt 30 år.

Denne aldersgruppen vil være lite interessert i boliger med svært lav standard.

En arbeidsgruppe i Forbruker- og administrasjonsdepartementet leverte i 1988 en rapport om utviklingen av inntekter og levekår i perioden 1980-1986 (Forbrukerdepartementet 1988). Den pekte bl.a. på at de direkte statlige tilskuddene til boligformål sank med hele 36 prosent i perioden. Tilskuddene må øke, dersom unge og enslige skal få råd til en bolig med alminnelig god standard.

Litteratur

Forbruker- og administrasjonsdepartementet: *Utvikling i fordeling av inntekt og levekår 1980-86*, Inntektsavdelingen 1988.

Gulbrandsen, Lars: *Boligetablering: Nye tendenser i 1980-åra?* Institutt for sosialforskning (INAS), notat: 88:10.

Gulbrandsen, Ole og Hansen, Thorbjørn: *Boligetablering i Oslo*. Norges byggforskningsinstitutt, intern arbeidsrapport 1986.

Gulbrandsen, Ole og Hansen, Thorbjørn: *Boligetablering for unge*. NBI. Rapport til Etableringsutvalget, mars 1988.

Husbanken: Rundskriv HB-1055, med HB-blad 3209, januar 1978. *Husbanken: Utleieboliger 1987*. Rapport om gjennomføringen av forsøksordningen med husbanklån til utleieboliger, 1988.

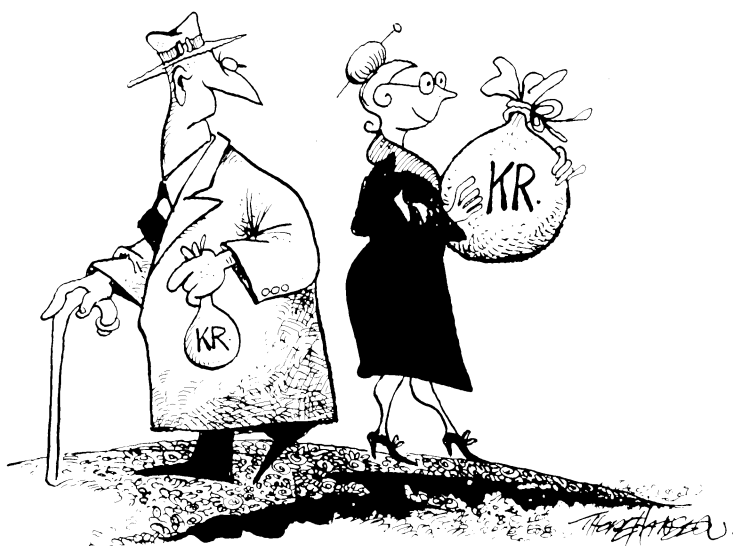
Statistisk sentralbyrå: *Levekårsundersøkelsen 1983 og 1987*, NOS B 511, 1985 og NOS B 772, 1988.

De eldres inntekter: Lave for de fleste - høye for de få

Av Grete Dahl

Pensjonistfamilier har betraktelig lavere inntekt og mer ulik inntektsfordeling enn andre eldre. Dette gjelder særlig familier med minstepensjon. Både for pensjonister og andre eldre er inntekten størst for grupper som også har høy formue og høy sosial status.

I denne artikkelen sammenlikner vi inntektsnivå og ulikhet i inntekt for eldre. Undersøkelsen omfatter alle familier hvor eldste person var 60 år eller over i 1985. I alt var det vel 670 000 familier hvor eldste person var i denne aldersgruppen, og disse familiene utgjorde vel 40 prosent av det totale antall familier i Norge det året. Opplysningene om eldste person er også brukt til en inndeling av familiene i tre grupper: Familier hvor eldste person hadde minstepensjon fra folketrygden, familier hvor eldste person hadde pensjon fra folketrygden utover minstepensjon og familier som ikke hadde pensjon fra folketrygden. Den siste gruppen kan ha lønnsinntekt, kapital- eller næringsinntekt eller pensjon fra

Tabell 1
Familjestørrelse, alder og utdanningsnivå
for grupper av eldre familier. 1985

	Folketrygdpensjonist Minstepensjonist	Større pensjon	Andre eldre
Gjennomsnittlig familjestørrelse (antall personer)	1.3	1.7	2.1
Gjennomsnittsalder for eldste person (år)	77	70	63
Andel av de eldste med gymnas- utdanning eller mer (prosent)	13	29	39

private pensjonsordninger. Også i de to gruppene med pensjon fra folketrygden kan den eldste eller eventuelt andre familiemedlemmer ha tilleggssinntekter fra ulike kilder.

Det var flest familier hvor eldste person var minstepensjonist, i alt 308 000 familier. Familier med pensjon fra folketrygden utover minstepensjonen utgjorde i alt 242 000, og 120 000 familier hadde ikke pensjon fra folketrygden.

Familier hvor eldste person er minstepensjonist har i gjennomsnitt færre familiemedlemmer enn andre familier. Den eldste i disse familiene har også en høyere gjennomsnittsalder enn andre, og har sjeldnere høy utdanning.

Inntekten er her registrert som familiens inntekt før skatt, og inntektsopplysningene er for 1985. Når vi sammenlikner inntektsnivået mellom de tre gruppene, er inntekten korrigert for familiestørrelsen eller forbruksbehovet i familiene (se Mørks artikkel i dette nummer av Samfunnsspeilet).

De fleste eldre familier har små eller midlere inntekter. Bare et mindretall har høye inntekter. Gjennomsnittlig inntekt (pr. forbruksenhet) var 67 100 kroner for alle familiene under ett, men halvparten av familiene (335 000) hadde lavere inntekt enn 55 000 kroner, og 30 prosent lavere enn 39 000 kroner. Til sammenlikning kan nevnes at folketrygdens minstepensjonist til enlig pensjonist var ca. 39 000 kroner i 1985.

De 20 prosent av familiene som hadde de høyeste inntektene, mottok 40 prosent av totalinntekten for alle familiene som er med i undersøkelsen. For disse høyinntektsfamiliene var gjennomsnittlig inntekt 136 600 kroner, eller fem ganger så stor som gjennomsnittsinntekten for de 20 prosent av familiene som hadde de laveste inntektene.

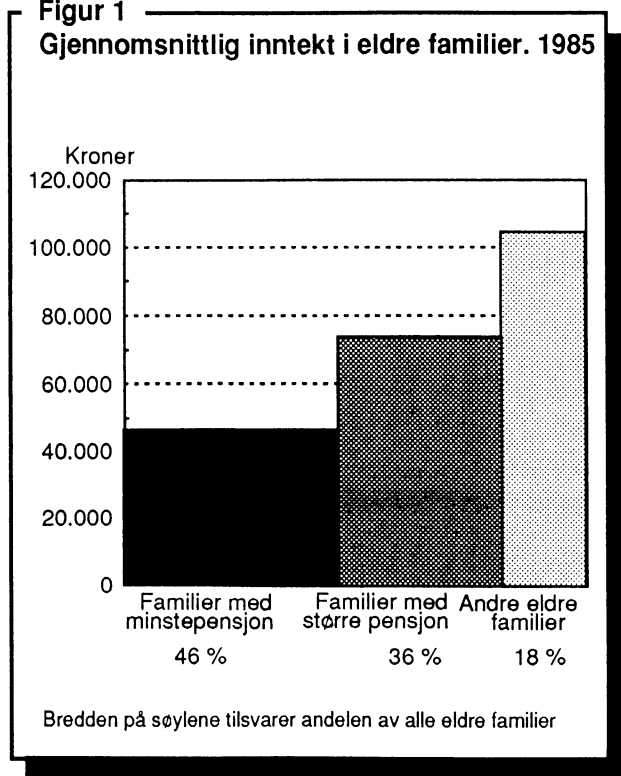
Lavest inntektsnivå - men størst inntektsulikhet for familier med minstepensjon

Gjennomsnittsinntekten for familier med minstepensjon var 47 000 kroner. Det utgjorde bare 45 prosent av gjennomsnittsinntekten for gruppen andre eldre familier, som hadde den høyeste inntekten. For familier med pensjon utover minstepensjon var den tilsvarende andelen 71 prosent. Familier med minstepensjon representerte nesten halvparten (46 prosent) av alle eldre familier, og selv om inntekt er reknet før skatt, viser resultatene klart lavere økonomisk velferd for disse familiene enn for andre eldre familier.

Inntektsulikheten mellom familiene innen hver gruppe er imidlertid klart størst for familier med minstepensjon. Inntekten er altså mer ujevnt fordelt mellom familiene i denne gruppen enn i de to øvrige eldregruppene. Dette er vist ved en ulikhetskoeffisient (se Aaberge, 1982), som er større jo større inntektsforskjeller det er mellom familiene. Ulikhetskoeffisienten er 0 i en gruppe der alle familier har samme inntekt, og har verdien 1 i en gruppe der en familie har all inntekt og de andre ingen.

For minstepensjonistfamiliene hadde dette ulikhetsmålet verdien 0.421, mot 0.395 for andre eldre familier. Inntektsulikheten var altså 7 prosent større for familier med minstepensjon enn for andre eldre familier. Ulikheten var minst for familier med pensjon utover minstepensjon.

Figur 1
Gjennomsnittlig inntekt i eldre familier. 1985

Inntektsulikhet på grunn av annen inntekt enn pensjonsinntekt

Pensjonsinntekt er den viktigste inntektskilden for pensjonistfamiliene, og utmålingsreglene i folketrygden bidrar til minst variasjon i pensjonsinntekten for minstepensjonistene. Den relativt store inntektsulikheten for familier med minstepensjon har derfor sammenheng med en ulik fordeling av annen inntekt enn pensjonsinntekt for denne gruppen. Vi har ikke oppgaver som viser sammensetningen av inntekten på ulike inntektsposter, men antyder at dette i hovedsak vil gjelde renteinntekt, pensjon fra andre pensjonsordninger enn folketrygden og arbeidsinntekt.

For pensjonistfamilier er inntekt utover pensjonsinntekten større for dem med stor enn med liten pensjonsinntekt. Tillegget i inntekt på grunn av disse inntektspostene øker imidlertid ikke mer enn proporsjonalt med pensjonsinntekten for familier med pensjon større enn minstepensjon. Som nevnt er ulikheten i inntekt for denne gruppen mindre enn for andre eldre familier. Dette er som en skulle forvente ut fra varia-

sjonen i pensjonsinntekten. Ved overgangen til pensjon vil høyinntektstakere nemlig ikke motta så stor pensjon i forhold til tidligere arbeidsinntekt som de med midlere eller liten inntekt som yrkesaktive.

Sammenhengen mellom inntekt, formue og sosial status

Familier med høy inntekt har også høy formue og høy sosial status. Dette mønsteret finner vi både for pensjonister og andre eldre. Formue er målt ved familiens nettoformue, og sosial status ved eldste persons utdanningsnivå.

Ved å rangere gruppene etter størrelsen på inntekten ser vi at familier med pensjon større enn minstepensjon og med både høy formue og høy sosial status får nest beste plass etter andre eldre i tilsvarende ressursgruppe. Familier med minstepensjon og med høy formue og høy sosial status får femte beste plass, men gruppen utgjør bare 5 prosent av alle familier med minstepensjon.

Tabell 2
Ulikhet i inntekt for grupper av eldre familier

	Ulikhetskoeffisient
Folketrygdpensjonister	0.435
Familier med minstepensjon	0.421
Familier med pensjon utover minstepensjon	0.380
Andre eldre familier	0.395

Tabell 3
Eldre med og uten folketrygdpensjon etter formue, sosial status og inntekt. 1985

Forhold til folketryden	Formue	Gj.sn. Sosial status	Gj.sn. inntekt 1000 kr	Rang	Antall familier
Familier med minstepensjon	Lav	Lav	38	12	225 369
	Lav	Høy	50	11	26 042
	Høy	Lav	73	9	41 748
	Høy	Høy	98	5	14 752
Familier med pensjon større enn minstepensjon	Lav	Lav	57	10	121 470
	Lav	Høy	74	8	34 375
	Høy	Lav	86	6	50 168
	Høy	Høy	116	2	36 026
Andre eldre familier	Lav	Lav	82	7	43 421
	Lav	Høy	108	3	21 624
	Høy	Lav	105	4	29 934
	Høy	Høy	141	1	25 491

Resultatene av SSBs statistikkproduksjon og analysevirksomhet presenteres i seriene **NORGES OFFISIELLE STATISTIKK, SOSIALE OG ØKONOMISKE STUDIER og RAPPORTER.**

SSB gir også ut *Statistisk ukehefte, Statistisk månedshäfte, Nye distriktstall, Økonomiske analyser og Samfunnsspeilet.*

TALLET PÅ FORBRYTELSE ER FIREDOBLET PÅ 30 ÅR – FRA 1957 TIL 1986

Dette er bare en av de opplysningene som fins i

KRIMINALITET OG RETTSVESEN

som nylig er gitt ut av
Justisdepartementet og
Statistisk sentralbyrå.

Formålet med publikasjonen er å gjøre informasjon om lov og rett i vårt samfunn tilgjengelig på en enkel måte – i tekst og figurer.

Presentasjonen gjenspeiler den prosess en sak vanligvis følger fra anmeldelse til reaksjon. Opplysninger om domstolenes sivile gjøremål er også med.

I **KRIMINALITET OG RETTSVESEN** er det blant annet oversikter over:

- hvem som blir utsatt for tyveri og voldsforbrytelser
- hvor mange tyverier, voldtekter, drap og andre forbrytelser som blir registrert av politiet
- oppklaringsprosenten
- hvem lovbrøtterne er og hva slags straff de får
- hva domstolene gjør

KRIMINALITET OG RETTSVESEN er en grei oppslagsbok med bakgrunnsstoff både for den som er interessert i den aktuelle debatten om rettsvesenet, og for den som trenger opplysningene – og kildehenvisningene – i sitt arbeide.

Publikasjonen kan bestilles hos bokhandlerne. Pris kr 40,-. ISBN 82-537-2636-8.

Postboks 8131 Dep. 0033 OSLO 1

Telefon 02-41 38 20

Mer vold, men ikke flere ofre

Av Berit Otnes

Voldsforbrytelsene utgjorde i 1986 4 prosent av alle registrerte forbrytelser. Voldskriminaliteten har økt i samme takt som den totale kriminaliteten i 1980-årene, og det er en tendens til at de alvorligste voldshandlingene øker raskere enn de mer bagatellmessige. Det har likevel ikke vært noen økning i risiko for å bli offer for vold i denne perioden. Noe av forklaringen på dette tilsynelatende paradokset kan være at voldsøkningen er konsentrert til visse grupper.

Over 70 prosent av alle voldsforbrytelser er legemsfor nærmelser, som fører til liten eller ingen skade, eller som ikke har til hensikt å skade offeret. Det ser ut som om denne typen lovbrudd har avtatt noe i forhold til andre voldsforbrytelser. I 1970 utgjorde legemsfor nærmelsene 84 prosent av alle voldsforbrytelser. Legemsbeskadigelse, som både har til hensikt å skade offeret og faktisk påfører offeret skade, har derimot gått noe opp fra vel 10 prosent i 1970 til 20 prosent i 1986.

De viktigste andre voldforbrytelsene er vold mot offentlige tjenestemenn, drap og uaktsomme drap. Drap omfattet knapt 1 prosent av samtlige voldsforbrytelser i 1986. I forhold til alle forbrytelser utgjorde disse lovbruddene 0,2 promille. Tallet på drap har likevel økt, fra gjennomsnittlig 11 drap pr. år i perioden 1957-1972,

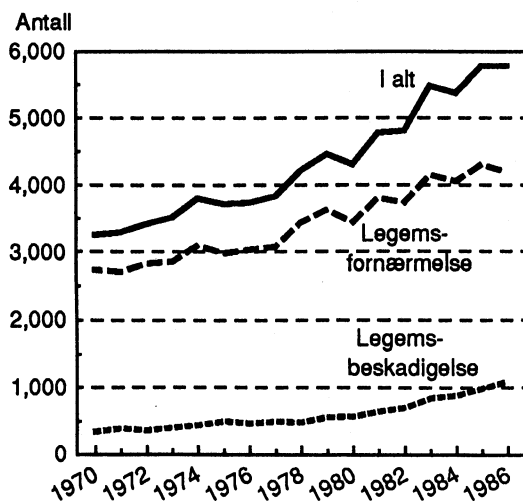
til gjennomsnittlig 32 pr. år i årene etter 1972. I den siste femårsperioden (1982-1986) var det i gjennomsnitt 40 drap pr. år.

Når tallet på registrerte voldsforbrytelser har økt, samtidig som det har skjedd en forskyvning mot mer alvorlige overgrep, må vi kunne si at samfunnet er blitt mer voldspreget i løpet av 1980-årene.

Flere voldsforbrytelser, men ikke økt voldsrisiko?

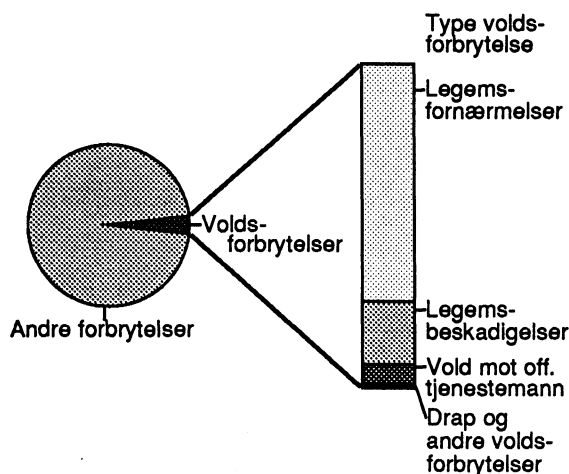
I 1970-årene viste utvalgsundersøkelser at risikoen for å bli utsatt for trusler og legemskrenkelser økte (Hauge 1975). I 1974 var det flere enn i 1971 som rapporterte at de hadde vært utsatt for slike forbrytelser. Dette var imidlertid særlig merkbart for de minst alvorlige lovbruddene, som f.eks. trusler og hindring av bevegelsesfrihet. Resultatet ble tolket som et tegn på at folk endret sine oppfatninger av hvilke handlinger som er trusler eller legemskrenkelser.

Figur 1
Voldsforbrytelser etterforsket av politiet.
1970-1986.

Kilde: NOS Kriminalstatistikk

Figur 2
Voldsforbrytelser etterforsket av politiet.
1986

Undersøkelser om legemskrenkelser ble også foretatt i 1981, 1983 og 1987. I 1987 hadde 5 prosent av befolkningen i alderen 16-79 år vært utsatt for vold eller trusler om vold. Det tilsvarer om lag 165 000 personer (NOS Levekårsundersøkelsen 1987). Andelen i 1987 er omtrent den samme som ved undersøkelsene i 1981 og 1983 (Olaussen, 1982, NOS Levekårsundersøkelsen 1983). Økningen i registrerte voldsforbrytelser og dreiningen i retning av alvorlige overgrep, gir seg altså ikke utslag i undersøkelser om hvor utsatt folk er for voldsforbrytelser. En av årsakene til dette kan være at vi opererer med ganske grove mål i slike undersøkelser og at voldsøkningen er relativt beskjeden. En annen årsak kan være at frafallet ved slike undersøkelser er særlig stort i grupper med høy og økende voldsrisiko, f.eks. bostedsløse. Utsatthet for vold har en tendens til å hope seg opp hos noen få personer. Over halvparten av dem som ble utsatt for vold i 1987, hadde vært utsatt for mer enn ett tilfelle av vold det siste året. Om lag hvert tiende voldsoffer hadde opplevd så mye som 10 tilfelle av vold det siste året. Selv om volden øker, behøver det derfor ikke bety at antallet volds ofre øker.

Angst for vold er mer utbredt enn risiko for vold

Voldsforbrytelsene er blant de forbrytelsene som skaper størst utrygghet. Redsel for å bli utsatt for vold reduserer velferden for dem som opplever angsten. Det gjelder uansett om det er en rasjonell frykt begrunnet i

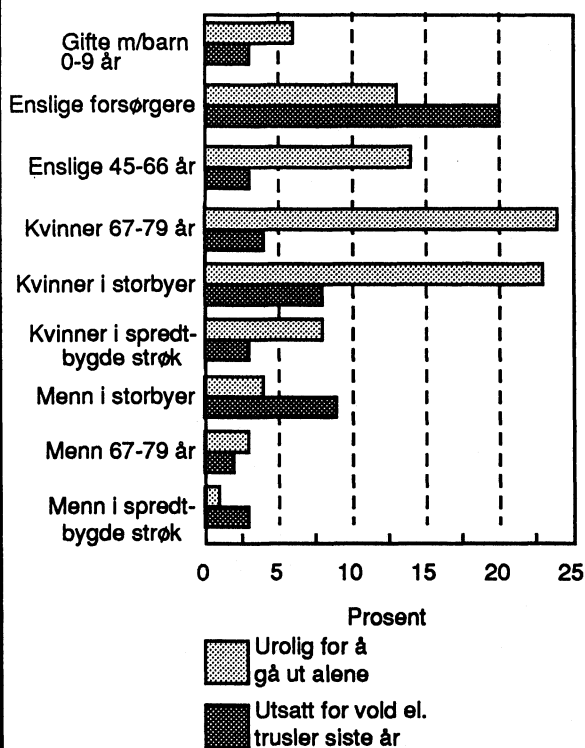
sannsynligheten for å bli utsatt for voldshandlinger, eller en mer irrasjonell angst som ikke står i rimelig forhold til risikoen. I 1987 var det om lag 8 prosent som svarte ja på dette spørsmålet i Levekårsundersøkelsen: "Har De den siste tiden vært urolig for å bli utsatt for vold eller trusler når De går ute alene her på stedet?" Det vil si at om lag 250 000 personer føler slik angst.

Ser vi nærmere på tallene, er det store forskjeller mellom menn og kvinner, og mellom unge og eldre på dette området. En av sju kvinner føler angst for å gå ute alene, mens bare én av førti menn er redde. Både blant menn og kvinner er de yngste (16-24 år) og de eldste (67-79 år) mer engstelige for vold enn "mellomgenerasjonen", og de eldste er mer engstelig enn de yngste. Blant kvinner i alderen 67-79 år er en av fire urolige for vold når de går ute alene.

Isolasjon skaper angst. Angst skaper isolasjon

Andelen engstelige blant dem som selv har vært utsatt for voldshandlinger siste år, er over dobbelt så stor som blant dem som ikke har vært utsatt for overgrep. Men

Figur 3
Angst for vold og faktisk vold
i ulike grupper. 1987.

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1987

fordi det er så få som selv har opplevd å bli offer for en voldshandling, har de aller fleste av dem som er redde for å gå ute alene ikke vært utsatt for vold siste år. Selv om angsten ikke er direkte knyttet til egne erfaringer, kan den likevel bygge på realistiske oppfatninger av risikoen for den gruppen en tilhører. Det ser imidlertid ut til at det er liten sammenheng mellom faktisk utsatthet og utbredelsen av angst i forskjellige grupper av befolkningen. Se figur 3.

Menn er, med unntak av de aller eldste, mer utsatt for vold enn deres angst tilsier. Enslige forsørgere, som stort sett er kvinner, er også oftere utsatt for vold enn redde for vold. Dette kan ha sammenheng med at de enslige forsørgere i større grad enn andre har vært utsatt for vold i hjemmet, mens de ikke har noen større grunn enn andre kvinner til å være redde for vold når de går ute alene, som er det spørsmålet som blir stilt i Levekårsundersøkelsen.

I de fleste andre grupper, og særlig blant eldre kvinner og eldre enslige, er angsten for vold mer utbredt enn risikoen for å bli utsatt skulle tilsi. En forklaring på dette kan være at kvinner og eldre menn er mer forsvarsløse enn unge og middelaldrende menn. En annen forklaring kan være at de har mindre kontakt med den gruppen som mulige gjerningsmenn tilhører. I sju av åtte tilfelle er gjerningsutøver en mann under 40 år.

Pressens behandling av voldssaker kan være med på å øke angsten. Store sensasjonsoppslag med opprivende detaljer kan virke angstskapende, spesielt for dem som har få muligheter til å snakke med andre og få mer realistiske inntrykk av hvor farlig det er å ferdes ute etter mørkets frambrudd. Akkurat hvor stor virkning massemedienes framstilling av voldssaker har for angst er

vanskelig å fastslå, men det er påvist at avisoppslag påvirker folks oppfatning av voldsrisiko. Andelen som frykter vold, er større blant dem som sjelden ferdes i byens sentrum enn blant dem som er der ofte (Larsen, 1978).

Urealistisk frykt kan få reelle konsekvenser, for eksempel ved at folk ikke tør gå ut, og dermed blir mer isolert enn de ønsker å være. En svensk undersøkelse fra 1985 fant at 12 prosent av de som ble spurt hadde avstått fra å gå ut om kvelden en eller flere ganger det siste året av frykt for å bli utsatt for vold eller sjikane (Sveriges offisiella statistikk, Rättsstatistisk årsbok 1987). Tilsvarende opplysninger for Norge finnes ikke, men vi kan trolig gå ut fra at forholdene her ikke skiller seg vesentlig fra de svenske.

Litteratur

Ragnar Hauge: Offer for lovbrudd. *Tidsskrift for samfunnsforskning 1975, vol.16*

Statistisk sentralbyrå (1984): *Levekårsundersøkelsen 1983*

Statistisk sentralbyrå (1988): *Levekårsundersøkelsen 1987*

Leif Petter Olaussen: Selvrapporert utsatthet for kriminalitet. *Nordisk tidsskrift for kriminalvitenskap, 1982, årgang 69, nr.4*

Terje Røed Larsen: "Voldsbølgen". *Myter og realiteter*. Institutt for rettssosiologi, stensil nr.18, Oslo 1978

Publikums forhold til massemedienes u-landsdekning

Av Odd Frank Vaage

Til tross for at norske massemedier er nordmenns viktigste kilde for informasjon om u-land, legger mediene liten vekt på dette stoffet. Mediene begrunner dette med at deres publikum har liten interesse for slikt stoff. Det viser seg likevel at en stor del av publikum sier de er interessert i nyheter og annen informasjon fra u-land.

Når redaksjonene vurderer hva det skal brukes sendetid eller spalteplass til, er det viktig hva de mener publikum vil være interessert i og villig til å bruke tid på. Slike vurderinger er ofte bygd på løse antakelser eller ren vanetenkning. Journalistene har få fakta å holde seg til. Når det gjelder u-landsstoff er det ikke gjort noe seriøst forsøk på å kartlegge publikums oppfatninger i Norge tidligere.

Resultatene som legges fram her er hentet fra et prosjekt om mediernes u-landsstoff og publikums forhold til dette stoffet. Prosjektet ble gjennomført i tre faser: En intervjuundersøkelse med norske u-landsjournalister (Vaage, 1986), en innholdsanalyse av norske mediers u-landsdekning og en opinionsundersøkelse blant et representativt utvalg av befolkningen (Vaage, 1987; SSB, 1987).

Publikum er mer interessert enn journalistene tror

Undersøkelsen blant journalistene viser at de har et noe uklart inntrykk av lesernes interesse for u-landsstoffet. En del av dem peker på at de har vanskelig for å uttale seg om dette. Andre legger vekt på at interessen er avhengig av stoffets tema og form.

En journalist sier:

Tyngre stoff, bakgrunnsstoff har liten leserspons. Det må være mer personorientert, folk liker å lese om personer fra distriktet som har vært eller er ute. Men dette er bare gjetninger.

En annen uttaler:

Jeg vet lite om dette, det blir synsing og følelser. Men u-landsstoffet er nok mer underholdning enn problemorientert samfunnsstoff. Og journalistene vinkler også mot den kanten. De vet at det er en måte å nå publikum på.

Journalistene peker ellers på flere faktorer de mener kan være betydningsfulle for å nå fram til den vanlige leser eller lytter: Det kan ha betydning at stoffet er eksotisk og ukomplisert. Det kan også være betydningsfullt å bruke sterke virkemidler, framheve følelsesmessige sider og bruke bra bilder slik at stoffet kan smugles inn.

Slike faktorer kan muligens påvirke den delen av publikum som vanligvis ikke interesserer seg for u-landsstoff. Men de er i klart mindretall. Ifølge intervjuundersøkelsen, der folk ble spurt om hvor interessert de er i stoff om utviklingsland og utviklingshjelp i massemediene, var det 9 prosent som svarte at de er svært in-

teressert, mens 8 prosent ikke er interessert. Den helt overveiende delen er enten en del (40 prosent) eller litt interessert (42 prosent). Dette viser at det er en betydelig interesse til stede for u-landsstoffet.

En annen indikator på interessen for stoffet gir spørsmålet om det er for lite eller for mye informasjon om dette temaet i massemediene. Et klart flertall svarer at det er passe mye informasjon. Kun 3 prosent mener det er for mye, mens 24 prosent av dem som har svart mener det er for lite informasjon om utviklingsland og utviklingshjelp i massemediene. Et betydelig antall ønsker altså mer slikt stoff i mediene.

Lokalstoffet fortrenger u-landsstoffet

Blant dem som mener det er for lite informasjon, er det bare 25 prosent som mener det i stor grad skyldes at publikum har liten interesse for slikt stoff. Det de legger størst vekt på er at massemediene er mest opptatt av lokale saker. Nesten 50 prosent mener at dette i stor grad kan være årsaken. Dermed, vel som et resultat av det første, nevnes at journalistene ikke anser dette som godt stoff. Det legges betydelig mindre vekt på muligheten for at journalistene mangler kunnskap om u-land og bare i overkant av 10 prosent mener at dårlig tilgang på u-landsstoff kan være en viktig årsak.

Det viser seg at disse svarene fra publikum i stor grad er i overensstemmelse med de forklaringene journalistene selv har gitt på den manglende dekningen. Journalistene legger også stor vekt på at dette ikke anses for godt stoff, mye fordi det lokale stoffet blir prioritert. Heller ikke journalistene mener at mangel på stoff er noe stort problem:

Vi blir neddyngnet i stoff, svarer en av dem.

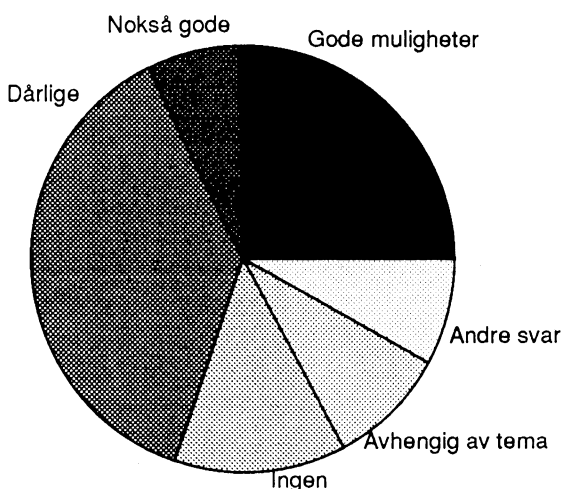
Derimot er det små muligheter for å arbeide selvstendig med u-landsstoff i de fleste redaksjonene, slik figur 1 viser.

En annen faktor som journalistene legger mer vekt på enn publikum, er at journalister generelt mangler kunnskap om u-land. Dette blir en nokså naturlig følge av små muligheter til å arbeide med stoffet. I tillegg peker journalistene på manglende leserinteresse som en vesentlig faktor. Her er de tydeligvis ikke helt på linje med publikums egne oppfatninger.

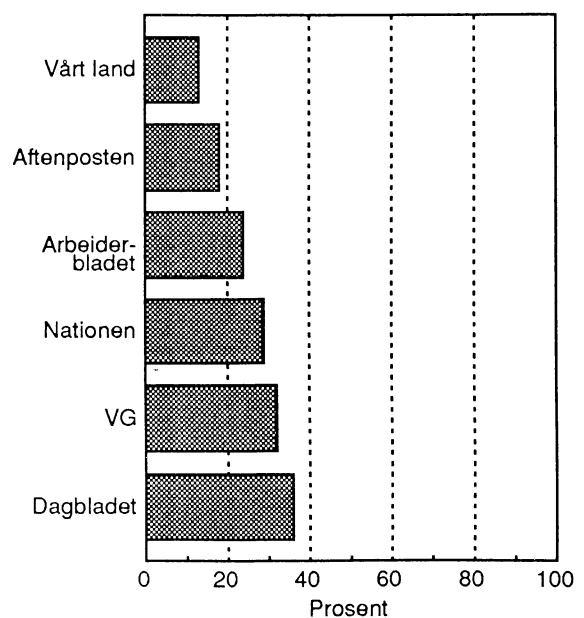
Leserne synes lokalavisene har for lite u-landsstoff

Ifølge de journalistene som arbeider i aviser med liten eller ingen dekning av u-landsstoff, er det avisens lokale preg som hindrer en bedre dekning. Til tross for det-

Figur 1
Journalistenes vurdering av muligheten til å arbeide selvstendig med u-landsstoff. Prosent

Figur 2
Andel av ulike riksavisers lesergrupper som mener avisen har for lite stoff om u-land.

te viser publikumsundersøkelsen at det er betydelig interesse for slikt stoff også i lokalavisene: Nesten 40 prosent av dem som leser lokalavis ønsker mer slikt stoff i den avisen. Og dette gjelder ikke bare stoff som kan knyttes til lokale begivenheter. Hele 37 prosent mener at lokalavisen de leser burde ha mer stoff om internasjonale hjelpetiltak, nyheter og reportasjer fra u-land. Disse svarene tyder altså på at generelt u-landsstoff ikke er "dødt" stoff for lokalaviser.

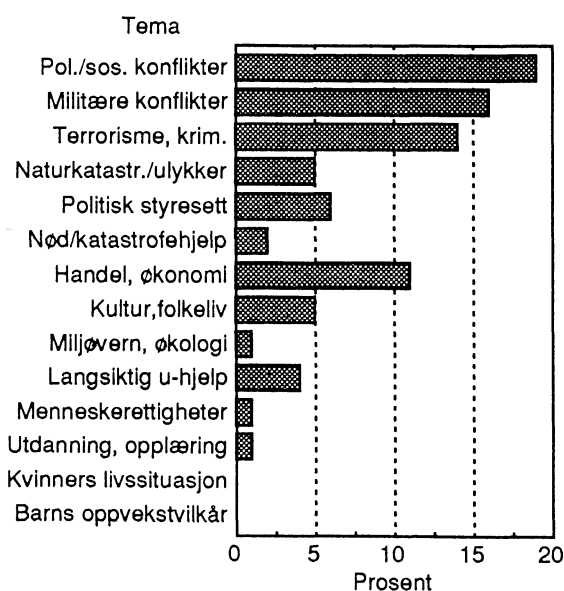
Når det gjelder riksavisene og landsdelsavisene, er misnøyen med den kvantitative dekningen mindre. Et klart flertall syns det er passe mye stoff i begge disse avisgruppene. Likevel er det ca. 30 prosent som syns det er for lite slikt stoff også i disse avisene. Men dette varierer fra avis til avis, slik figur 2 viser.

Publikum vil ha mindre av det stoffet pressen prioriterer

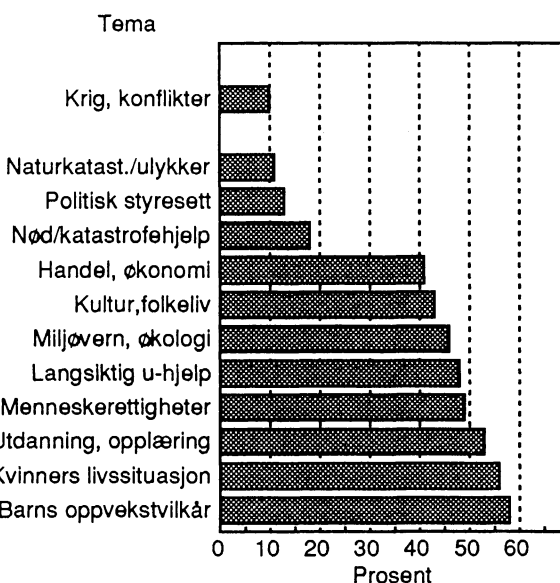
Generelt sett er det det "myke" stoffet, det som stort sett faller utenfor det tradisjonelle nyhetsbegrepet, folk vil ha mer av i u-landsstoffet. Og dette går på bekostning av de "harde" nyheter, der maktaspektet er sentralt.

Sett i lys av den faktiske fordelingen av stoffet i pressen, (se figur 3), er ikke disse svarene tilfeldige. Det er nettopp de temaene som blir prioritert i pressen, som folk vil ha mindre av. Og omvendt, de vil ha mer av det som journalistene ikke anser som "godt" stoff.

Figur 3
U-landsartikler i massemediene etter hovedtema. 1986. Prosent

Figur 4
Andel av publikum som synes massemediene gir for lite informasjon om ulike tema. Prosent

Nesten 60 prosent av de spurte mener at barns oppvekstvilkår er for lite omtalt. Dernest følger kvinnens livssituasjon, utdanning, menneskerettigheter, langsiktig utviklingsbistand, miljøvern/økologi og samfunnsutvikling.

Det er i første rekke om krig og konflikter det er for mye stoff. En tredjedel av de spurte mener det. Dernest følger naturkatastrofer og ulykker, innsamlingsaksjoner, politisk styresett og valg, nødhjelp og katastrofehjelp og misjonsvirksomhet.

Folk ønsker mer stoff fra Latin-Amerika

Det er Latin-Amerika massemediene i første rekke bør legge større vekt på å omtale. 42 prosent av dem som deltok i intervjuundersøkelsen mente at mediene burde legge større vekt på å omtale denne delen av verden. 35 prosent mente dette om Asia, 31 prosent om Afrika.

Ses dette i sammenheng med pressens reelle dekning, er det delvis sammenfall med publikums oppfatning. Landene i Latin-Amerika var også minst omtalt i avisene. Derfor er det kanskje ikke tilfeldig at folk i første rekke vil ha mer stoff om disse landene.

Folk vil likevel ha mer stoff om nasjoner som har vært mye omtalt i mediene. De ønsker mer stoff om nasjoner og forhold de allerede er blitt presentert for. Det er politiske konflikter som har dominert i omtalen av disse nasjonene. Men er det tydelig at det ønskes mer stoff

først og fremst fra områder med konflikter som er forståelige for nordmenn, og hvor de kan ta et standpunkt. Det gjelder bl.a. Nicaragua og Sør-Afrika. Ingen ønsker mer stoff om Irak eller Iran.

Ellers er det et klart ønske om mer informasjon fra land som tidligere er blitt mye omtalt, men som ikke lenger er i mediernes søkelys, f.eks. Etiopia og Vietnam. Vi har ikke fått vite mye om hva som skjedde i Etiopia etter tørkekatastrofen, eller i Vietnam etter at krigen var slutt.

Fjernsyn er den viktigste informasjonskilden

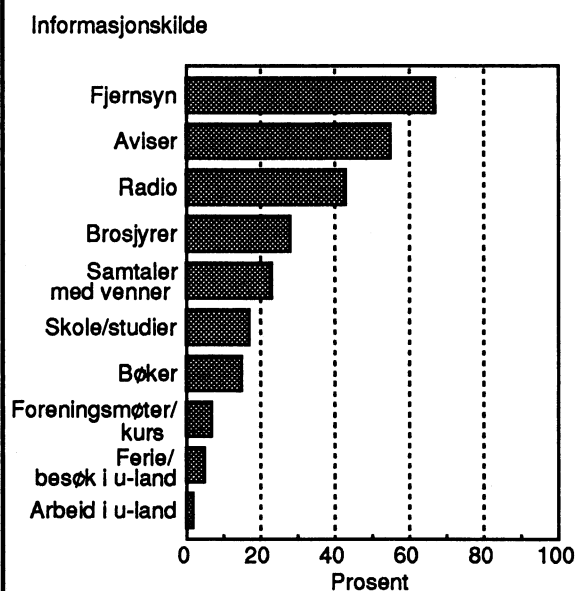
Svært få nordmenn kan bygge på egne erfaringer når det gjelder informasjonsinnhenting om u-land. Som figur 5 viser, er de aller fleste avhengige av sekundærkilder, i første rekke massemedier som fjernsyn, aviser og radio. Fjernsyn blir oppfattet som den mest sentrale

kilden. 2/3 av de spurte mener de har fått en del eller mye informasjon om u-land gjennom fjernsyn. 54 prosent har fått det gjennom aviser. Dette viser at det massemediene formidler om disse landene, i stor grad er med på å bestemme hva slags informasjon nordmenn mottar og dermed også det bildet de får av den delen av verden.

Nettopp det at det fins så få korrigerende alternativer til massemediene, kan være en forklaring på at de fleste aksepterer mediernes verdensbilde. 7 prosent av de som ble spurt i intervjuundersøkelsen mener at det bildet massemediene gir av u-land er nokså skjevt. 24 prosent mener det er litt skjevt. Et stort flertall mener at mediene gir et ganske riktig bilde av situasjonen i den tredje verden i dag. - For disse er det inntrykket mediene har formidlet nærmest det samme som den reelle situasjonen. Samtidig har mediene nokså fritt spillerom i informasjon om den tredje verden, nettopp fordi svært få har alternativ kunnskap nok til å komme med kompetent kritikk.

Figur 5

Andel av publikum som har fått en del eller mye informasjon om u-land fra ulike kilder. Prosent

Litteratur

Vaage, Odd Frank: *U-landsjournalistikkens innhold og publikums oppfatninger*, Forskningsrapport nr. 3, Norsk journalisthøgskole, Oslo, 1987

Vaage, Odd Frank: *Norsk u-landsjournalistikk og NORAD*, Forskningsrapport nr. 1, Norsk journalisthøgskole, Oslo, 1986

Statistisk sentralbyrå: *Holdninger til norsk utviklingshjelp 1986*, Rapport 87/6, Oslo 1987

Lønner det seg for mor å jobbe?

Av Charlotte Koren

Når gifte kvinner tar seg jobb, vil den disponible inntekten for familien øke. Familiens inntekt øker selv om mors inntekt blir så høy at far "mister klasse". Det som skjer når mors inntekt passerer denne grensen, er at fars skatt øker, mens mors skatt reduseres med samme beløp.

Mange gifte kvinner som ikke har egen arbeidsinntekt, lurer på om de vil få noe igjen for å ta betalt arbeid. Inntekten deres blir jo skattlagt "på toppen" av mannens inntekt, og hvis inntekten kommer over et visst beløp, vil mannen "miste klasse" og få en betydelig skatteøkning. I denne artikkelen skal vi se nærmere på skattlegging av ektefeller. Vi skal se at selv om marginalsattene for gifte kvinner kan være høye, vil alltid ekteparets disponible inntekt øke om mor tar seg en jobb og får egen inntekt. Men hvis familien får store økte utgifter til barnepass, arbeidsreiser o.l., kan det likevel hende at det ikke "lønner seg" noe særlig for mor å ta seg jobb.

Når hjemmearbeidende kvinner vurderer om de skal ta betalt arbeid, og i tilfelle hvor meget de vil arbeide, vil de nok veie fordeler og ulemper ved å ha jobb mot hverandre. Fordelen ved jobben er i første rekke inntekten den gir, etter at skatten er betalt. Andre forhold som kan

telle med, er interesse for yrket, ønske om sosial kontakt med kolleger, og at inntektsgivende arbeid gir økte rettigheter i folketrygden. Ulempene vil være at arbeidet er slitsomt - det er forbundet med et "offer" å arbeide - og at det påløper økte kostnader til barnepass, reiser, husarbeid osv. som husmoren tidligere gjorde selv.

I følge økonomisk teori vil en arbeidstaker ønske å arbeide så meget at fordelene ved siste times arbeid balanserer med ulempene ved den. Skal man studere gifte kvinners arbeidstilbud, er det derfor interessant å se på hva de har igjen for den siste inntekten de tjener, og da må man studere marginalsattene deres.

For den enkelte kvinne er nok marginalsatt et temmelig teoretisk begrep. Hun vil antakelig se direkte på hvor meget hun kan øke disponibel inntekt hvis hun tar arbeid utenfor hjemmet. Vi forutsetter at hun ser på ektefellens disponible inntekt i alt, og ikke på hvordan inntekten blir fordelt mellom ektefellene.

Bruttoinntekt: Sum skattepliktige inntekter, det vil si arbeidsinntekter, pensjoner, kapitalinntekter og andre inntekter.

Nettoinntekt: Bruttoinntekt minus ligningsmessige inntektsfradrag, som minstefradrag, foreldrefradrag og gjeldsrenter etc.

Disponibel inntekt: Bruttoinntekt minus skatt.

Marginalsatt: Skatt av neste krone tjent. Marginalsatten avhenger av hvor stor inntekten er i utgangspunktet. Har man f.eks. en marginalsatt på 40 prosent, betyr det at hvis man tjener en krone til, går 40 øre av den til skatt. Marginalsatten avhenger av inntekten. Når skatten er *progressiv* øker marginalsatten med økende inntekt.

Skattlegging av ektepar

Hovedregelen for beskatning av ektefeller i Norge er fremdeles at ektefellene skal skattlegges felles for deres samlede inntekt og formue. De lignede da i skatteklasse 2. Begrunnelsen for felles ligning er at ektefellene utgjør et økonomisk fellesskap - de deler bolig og annet fellesforbruk i familien - de deler kanskje også på pengene! Derved er det deres samlede inntekt som gir best mål på deres skatteevne. Siden de er to mennesker som skal leve av inntekten, settes de i skatteklasse 2, som på alle inntektstrinn gir noe lavere skatt enn skatteklasse 1. Når skatten er progressiv, og inntektsskattene er stort sett progressive, vil felles lig-

ning gi høyere skatt på inntekt nr. 2 enn om den ble skattlagt alene.

Etter hvert som flere kvinner fikk egen arbeidsinntekt, ble det betraktet som urimelig at gifte kvinner skulle skattlegges hardere enn ugifte, og at skatt på samme inntekt for ulike kvinner varierte alt etter hvor stor ektefellenes inntekt var. Det er derfor gitt adgang til å la den laveste av ektefellenes arbeidsinntekter (og pensjoner) bli lignet særskilt. Kapitalinntekter skal fremdeles lignedes sammen med den høyeste arbeidsinntekten. Når ektefellene lignedes særskilt, settes begge i skatteklasse 1.

Man kan velge den ligningsmåte som er gunstigst, og ligningskontoret hjelper til med å finne beste ligningsmåte for ektefellene. Hva som er beste ligningsmåte, vil avhenge av størrelsen på begge ektefellenes inntekter, eventuelle inntektsfradrag og progresjonen i begge skatteklassene. Skattedirektøren utarbeider hvert år tabeller over hvilke inntektskombinasjoner hvor det lønner seg med hhv. særskilt og felles ligning. For ektepar med en inntekt, og ektepar med en stor og en liten inntekt, lønner det seg med felles ligning. Når den minste inntekten overstiger en bestemt grense, lønner det seg med særskilt ligning for ektefellene.

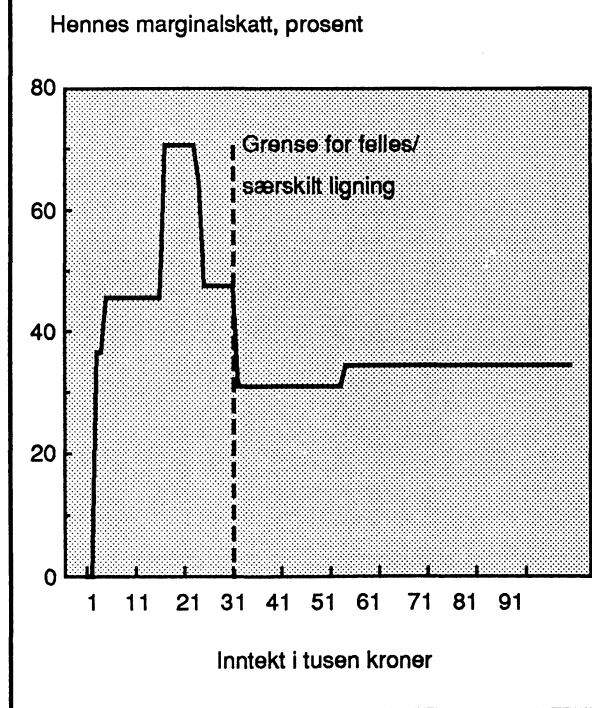
Marginalskatt for gifte kvinner uten barn

La oss se nærmere på et ektepar hvor mannen har en arbeidsinntekt på 180 000 kroner i 1989. For å forenkle regnestykket forutsetter vi at ekteparet ikke har andre typer av inntekter, og heller ikke inntektsfradrag. Kona vurderer om hun skal forbli hjemmearbeidende, ta deltidsjobb eller heltidsjobb. Vi skal se på hvordan hennes marginalskatt, hans og hennes totale skatter, og ekteparets disponible inntekt varierer med hennes arbeidsinntekt.

Figur 1 viser hvordan gifte kvinners marginalskatt varierer med økende arbeidsinntekt, når det forutsettes at ekteparet lignedes etter beste ligningsmåte. De første 3 000 kronene hun tjener er helt skattefrie. Alle inntektstakere får nemlig minstefradrag i arbeidsinntekt (og pensjoner). I 1989 er dette minstefradraget på 13 prosent av inntekten, minimum 3 000 kroner, maksimum 7 000 kroner.

Når inntekten blir over 3 000 kroner, beregnes kommuneskatt, fellesskatt og statsskatt av hennes nettoinntekt med hans marginalskatt. I vårt eksempel er hans inntekt så lav at han ikke betaler toppskatt. Hadde inntekten hans vært noe høyere, ville hun også få toppskatt på hele arbeidsinntekten sin etter hans marginale toppskattesats.

Figur 1
Marginalskatt i 1989 for gifte kvinner uten barn under 14 år når mannen tjener 180 000.

Medlemsavgift til folketrygden beregnes av egen arbeidsinntekt. På arbeidsinntekter under 17 000 kroner er det ingen avgift. For inntekter over denne grensen skal imidlertid avgiften beregnes av hele inntekten. Inntekter mellom 17 000 og 23 000 kroner får skatt etter en egen opptrappingsrate for avgiften - disse inntektene får derved en eksepsjonell høy marginalskatt.

Når konas inntekt blir omtrent 32 000 kroner, vil det lønne seg for paret å bli lignet særskilt. Idet de går over til særskilt ligning faller marginalskatten hennes til samme nivå som på slike lave inntekter i skatteklasse 1. Ofte vil mannens marginalskatt øke litt når han settes i klasse 1. I dette regneeksemplet, hvor mannens inntekt er 180 000 kroner, vil marginalskatten hans være den samme i klasse 1 som i klasse 2.

Marginalskatter for gifte kvinner med barn

Hvis ekteparet har barn under 14 år, kan de trekke fra et foreldrefradrag i den laveste arbeidsinntekten. Størrelsen på fradraget avhenger av om man kan dokumentere utgifter til barnepass. Har familien to barn, kan man

trekke fra 50 prosent av inntekten, maksimum 4 500 kroner uten at man faktisk har hatt utgifter til barnetilsyn. Dette er også maksimalt fradrag man kan få dersom man benytter kostbar, "svart" dagmamma. For utgifter som kan dokumenteres, (som f.eks. kommunal barnehage) er maksimalt fradrag 14 500 kroner. Hva slags barnepassordning man har, og hva den koster, påvirker altså skatten. Det er den ektefellen som har lavest arbeidsinntekt, i vårt tilfelle mor, som kan trekke fra foreldrefradraget.

Figur 2 viser marginals kattene for gifte kvinner som kan utnytte maksimalt foreldrefradrag for to barn. Nettoinntekten hennes blir redusert med inntil 14 500 kroner, dermed skyves grensen for særskilt ligning tilsvarende oppover. Vi ser at fullt foreldrefradrag bidrar til å redusere hennes marginals katt betydelig, særlig på helt små inntekter.

Er det far eller mor som betaler skatten?

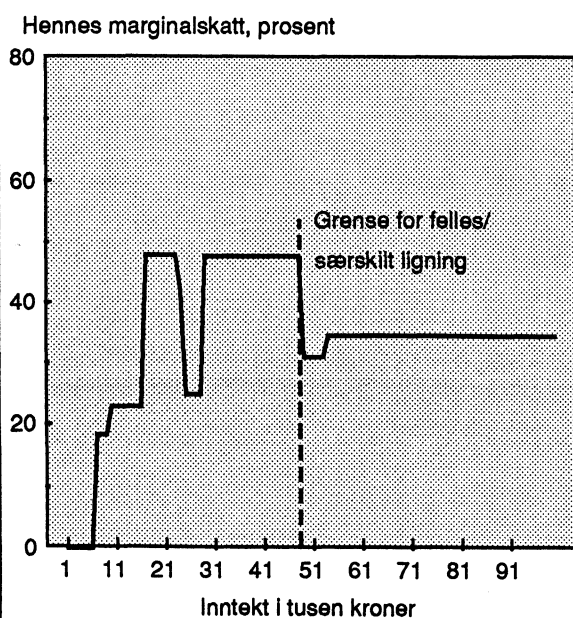
Når ligningsmåten for ekteparet skifter, blir hennes skatt redusert med 9 805 kroner. Samtidig øker mannens skatt, også med 9 805 kroner, som er forskjell i

skatt mellom klasse 1 og 2 for hans inntekt. Figur 3 viser samlet skatt for ektefellene i eksemplet uten foreldrefradrag. Den stiplede linjen viser fordeling av skatten slik ektefellene antakelig opplever den: Han betaler skatt av sin inntekt enten i klasse 1 eller 2, og hun betaler resten - dette er jo nettopp merskatten som kom til da hun fikk egen inntekt. Vi ser at mor som har svært liten inntekt i forhold til far, betaler ganske stor del av skatten.

Ligningskontoret kan imidlertid også fordele skatten forholdsvis mellom ektefellene. Det er nemlig ikke opplagt at det er hennes inntekt som er "på toppen", det kan like gjerne være hans. Det er jo summen av inntekter skatten beregnes av, ikke deler av den. Den prikkete linjen viser skatten fordelt i forhold til ektefellenes inntekter. Ved særskilt ligning er forholdet enklere. Her betaler hver ektefelle skatt av sin egen inntekt, uavhengig av hverandre. Hvis paret hadde hatt kapitalinntekter, skatlegges denne sammen med den høyeste arbeidsinntekten, også ved særskilt ligning. Etter at skatten er beregnet, vil ligningskontoret fordele skatten på kapitalinntektene mellom ektefellene i forhold til de kapitalinntektene hver av dem har.

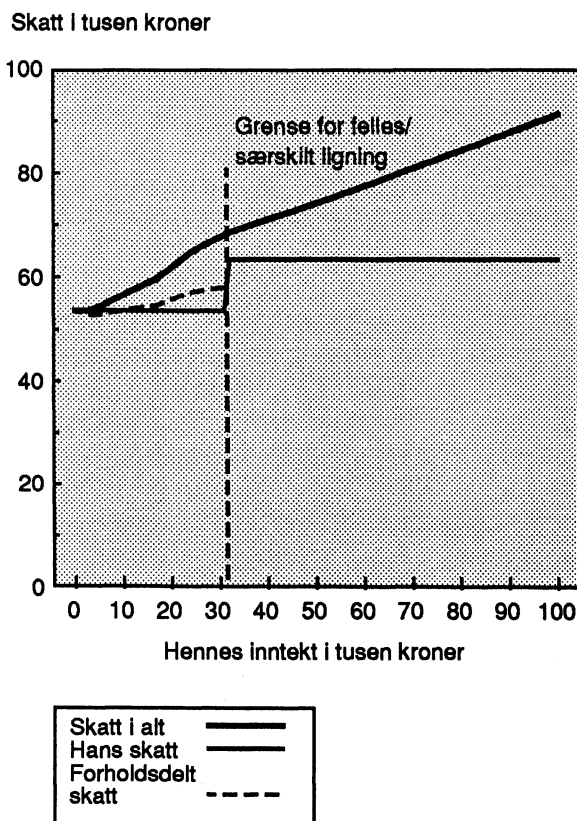
Figur 2

Marginals katt i 1989 for gifte kvinner med to barn under 14 år og dokumenterte utgifter til barnepass. Mannen tjener 180 000 kr

Figur 3

Skatt i alt for et ektepar uten barn, fordelt mellom dem på to måter

Uansett hvordan skatten blir fordelt ved felles ligning, skjer det en omfordeling av skatten mellom ektefelle-
ne når ligningsmåten skifter. Hans skatt øker og hen-
nes reduseres like meget. Samlet skatt for ektefellene
endres ikke. Dette følger av at ektefellene alltid lignes
etter beste ligningsmåte, og da vil skiftet av lignings-
måte skje nettopp for den inntekten som gir lik skatt ved
både felles og særskilt ligning. Samtidig blir hennes
marginalskatt betydelig redusert. Det betyr at hun vil
ha mer igjen etter skatt av inntekter hun tjener rett over
32 000 kroner enn av de siste inntektene hun hadde un-
der 32 000 kroner.

Disponibel inntekt - hvor mye har familien igjen for mors jobb?

Tabell 1 viser økning i disponibel inntekt når mor tar
seg jobb - etter at skatt er betalt, men før eventuelle mer-
utgifter til barnepass. Når mor får en liten jobb, vil hun
alltid øke disponibel inntekt for familien. Hun behol-
der minst halvparten av arbeidsinntekten sin. Dersom
hun kan få fullt foreldrefradrag, beholder hun minst 2/3
av inntekten. Er inntekten svært liten, omkring 10 000
- 20 000 kroner, er skatten betydelig lavere. Men det
inntektsnivået hvor størst andel går bort i skatt, er også
ganske lavt, det ligger like under det inntektsnivået der
det lønner seg å gå over til særskilt ligning.

Men hvor meget mor har igjen når vi tar hensyn til økte
utgifter - til barnepass, arbeidsreiser etc., avhenger jo
av hvor store disse utgiftene blir. Deltidsjobber og se-
songarbeid som gir beskjedne inntekter, kan hun kan-
skje klare uten særlige utgifter til barnepass. Skal man

derimot betale for heldagsdagmamma for to barn, kan
det lett beløpe seg til 30 000 - 35 000 kroner. Mors jobb
må altså innbringe minst 50 000 - 60 000 kroner i året
for at hun skal ha noe igjen etter at slik barnepass er be-
talt.

Vi har her sett på hva som skjer når mor tar seg jobb.
Regelverket er kjønnsnøytralt. Akkurat de samme reg-
nestykkene gjelder for familier der mor tjener 180 000
kroner, og far er husfar som leser stillingsannonser til
formiddagskaffen!

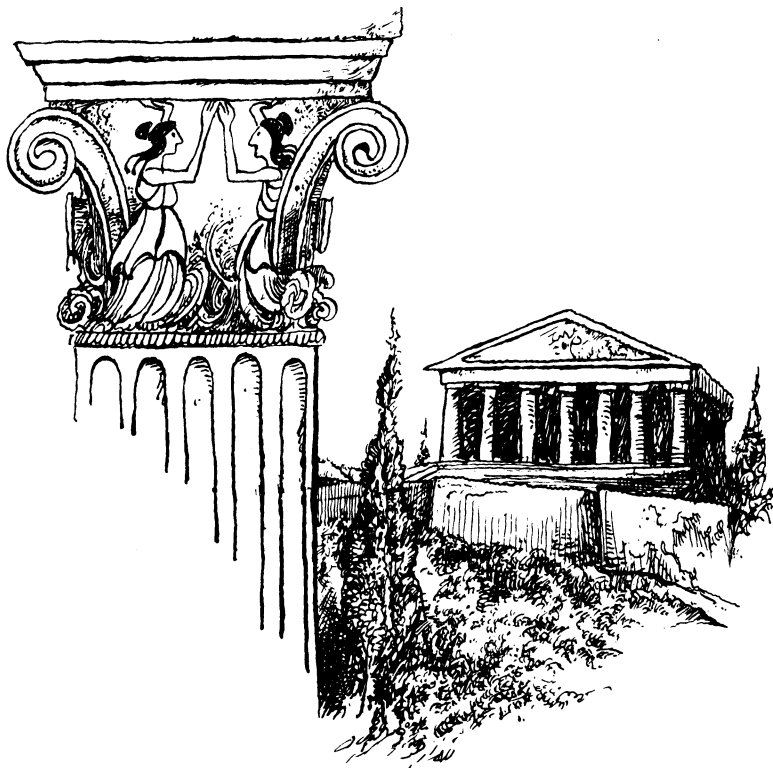
Tabell 1
Økning i disponibel inntekt for familien
når mors inntekt øker.

Mors arbeids- inntekt	Foreldrefradrag for to barn					
	Ingen barn kroner	pro- sent	Udokumentert kroner	pro- sent	Dokumentert kroner	pro- sent
10 000	6 988	70.0	9 040	90.4	9 268	92.7
20 000	11 678	58.4	13 730	68.7	16 238	81.2
30 000	15 908	53.0	17 960	59.9	22 520	75.1
40 000	22 513	56.3	23 710	59.2	27 763	69.4
50 000	29 409	58.8	30 606	61.2	33 266	66.5
60 000	36 092	60.1	37 289	62.1	39 949	66.6
70 000	42 642	60.9	43 839	62.6	46 499	66.3
80 000	49 192	61.5	50 389	63.0	53 049	66.3
90 000	55 742	61.9	56 939	63.3	59 599	66.2
100 000	62 092	62.1	68 489	63.5	66 149	66.1

Kvinnene - kulturens karyatider

Av Sissel Lund

Karyatidene er kvinnefigurene som danner tempelsøylene til Erekhtheiontempelet på Akropolis. De er ikke bare vakre, men holder selve tempelet oppe.

Som flittig bruker av hovedstadens kulturtilbud, har det slått meg at det nesten alltid er overvekt av kvinner blant publikum. At disse observasjonene ikke er tilfeldige, blir bekreftet av figur 1, som bygger på Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelser i 1983 og 1987. Her blir det dokumentert at kvinnene utgjør majoriteten av publikum for de aller fleste klassiske kulturaktiviteter i landet.

Unntakene er boklesing og museumsbesøk, der menn og kvinner har nokså lik atferd i løpet av et år. Når det gjelder å gå på museum, vet vi riktignok ikke om kvinnene har vært på Kunstindustrimuseet og mennene på Hjemmefrontmuseet. Derimot vet vi at det er klare forskjeller i valg av bøker. En undersøkelse gjennomført av MMI i 1987, gir resultatene som vist i figur 2.

Fra en kulturell synsvinkel er det unektelig en viss forskjell på om boken inneholder lyrikk eller matematikk. Figuren bekrefter at når vi kommer over i bokverdenens

"kulturelle del", her eksemplifisert ved Bibelen og skjønnlitteraturen, beveger vi oss straks over på kvinnenes domene.

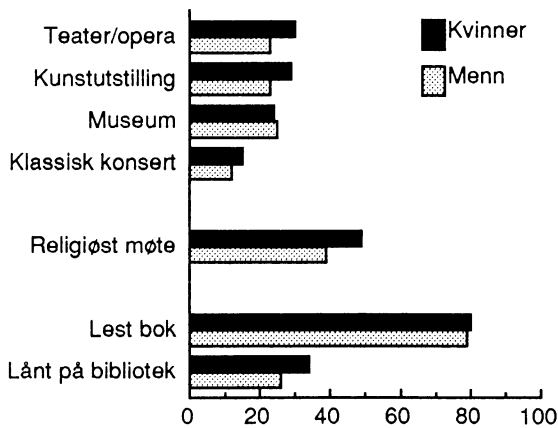
Disse observasjonene føyer seg inn i et mønster som er velkjent også i andre land. For eksempel finner vi det samme i den svenske "Kulturbarometern" (PUB 1987:VI) og i undersøkelser av teaterpublikummet i Stockholm (PUB 1983:21).

Hva kan det så bety for kulturtilbudet at det i så stor grad møter et kvinnelig publikum? Og hva sier dette om kvinnenes betydning for kulturen?

Kultur er kommunikasjon

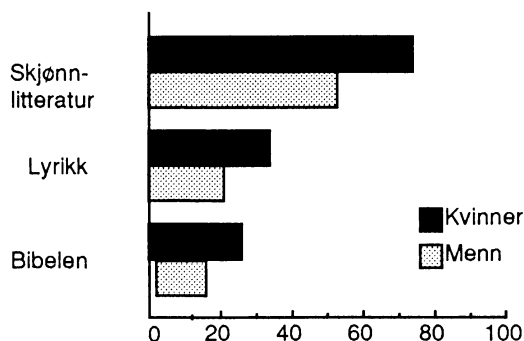
Det store verket "Kvinnenes kulturhistorie", som Universitetsforlaget har gitt ut i tre bind, tar opp dette spørsmålet. Bergljot Børresen åpner dette verket med

Figur 1
Kulturaktiviteter blant kvinner og menn
i løpet av siste år. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsen 1987 og 1983

Figur 2
Lesestoff blant menn og kvinner i
løpet av et år. Prosent

en tankevekkende artikkel om det nye synet på forhistorien. Ifølge denne forståelsen er det ikke jegeren, men kommunikasjonen som har vært selve drivkraften i utviklingen. Dette synet har også ført til at man har måttet revurdere oppfatningen av kvinnes innsats. Man er blitt oppmerksom på at kvinner har spilt en langt mer aktiv rolle enn tidligere antatt. Sannsynligvis er det først og fremst hennes fortjeneste at vi har utviklet et språk og evnen til å gå oppreist. Menneskets tidligste kulturhistorie blir dermed historien om hunnens kulturutvikling.

Hvis vi aksepterer at kultur er kommunikasjon, må vi imidlertid godta at kultur skapes og videreutvikles i et nært samspill mellom produsent, formidler og motta-

ker. Fra dette perspektivet får kvinnes innsats en ny dimensjon.

Publikums makt

Det er naturlig å starte med den kommersielle delen av kulturlivet. Her er publikums innflytelse særlig tydelig.

Det kommersielle kulturtilbudet er et svar på etterspørselen i markedet, dvs. man prøver så langt råd er å tilpasse tilbudet til det man tror er publikums smak. Det får da store konsekvenser om tilbudet retter seg mot et maskulint eller feminint publikum. Forskjellen mellom aviser og ukeblad er et eksempel på dette. Journalistens kjønn spiller imidlertid liten rolle for hvordan stoffet blir utformet. Derimot spiller det avgjørende rolle om markedet består av kvinner eller menn. Avisen har tradisjonelt vært mannens medium, og nyhetsjournalistikken er fortsatt preget av en konfliktoppfatning av virkeligheten, med billedbruk hentet fra fotball og krig. Målet formuleres ofte som "informasjon gjennom konfrontasjon". Ukebladene presenterer derimot en verden fri for konflikt, og informasjonsstoffet formidles gjerne gjennom "lignelser" (Lund 1987).

Det offentlige har imidlertid valgt å subsidiere det klassiske kulturtilbudet, nettopp for å motvirke publikums makt.

Det å kunne lansere kulturtilbudet uavhengig av markedsmessige vurderinger, betyr unektelig at flere verker får en sjanse. Om det enkelte produkt skal bli en suksess eller ei, har imidlertid bevilgende myndigheter ingen makt over. Derimot spiller det stor rolle hva kritikere og fagjuryer måtte mene. Men hvem som skal bli berømt, kan heller ingen jury bestemme. Berømmelse avhenger helt av publikums gunst. For alle som lager et kulturprodukt eller er engasjert i kulturformidling, får publikum dermed en fryktinngytende makt. Til syvende og sist er publikum også elitekulturens øverste dommer. Slik elitepublikummet er sammensatt, kan vi med en viss rett hevde at det er kvinnene som bærer nøkkelen til berømmelse. Dette er for øvrig en posisjon som har historiske tradisjoner.

Kvinnenes makt over kulturformidlingen

Kvinnene hadde lenge en formell posisjon som kulturlivets kritikere og øverste smaksdommere. Gjennom flere hundre år var deres salonger selve bærebjelken i europeisk kultur. I Paris hadde adelens og høyborger-skapets kvinner holdt salong helt fra 15-1600-tallet. Salongene var et forum for sosial og politisk kritikk, et

priviligert sted for fri meningsutveksling - innenfor de rammer husets vertinne satte. Her møttes intellektuelle, kunstnere, forfattere og vitenskapsmenn. Man la fram sine åndsverk for salongen og mottok kritikk og oppmuntring. Dette var imidlertid ikke tilstrekkelig for å oppnå suksess. For å komme videre, var selv åndshøvdinger som Rousseau og Voltaire helt avhengige av kvinnelige beskyttere. Det var en vanlig oppfatning at kvinnene satt med nøkkelen til det franske akademi. For eksempel kunne Voltaire takke Madame de Pompadour for at han fikk adgang.

Salongenes betydning varte ved til langt ut i dette århundret. William Weber, som har studert musikklivet i London, Paris og Wien på 1800-tallet, har påvist at de også hadde stor betydning for utviklingen av musikken. Dette gir ham grunnlag for å påpeke et paradoks i vår oppfatning av viktoriatidens kvinner: "Den tradisjonelle oppfatning vil ha det til at viktorianske kvinner var passive og underdanige, men også - og det er en merkelig selvmotsigelse - at de dominerte kulturlivet" ("Music and the Middle Class" - London 1985.) At kvinnene dominerte kulturlivet, blir imidlertid ingen "merkelig selvmotsigelse" når vi tar hensyn til at de selv hadde organisert dette slik at det gav dem nesten uinnskrenket makt over det viktigste leddet i formidlingskjeden.

Gjennom salongvirksomheten trakk kvinnene en del av offentligheten inn i sitt eget domene.

Kvinnens makt over talentene

Helt opp til våre dager var kvinners viktigste oppgave å være mor og hustru. Den eneste muligheten for å leve ut egne evner og anlegg var gjennom mannen og barna. "Kvinnen bak mannen" er et kjent begrep. Vi vet ennå svært lite om hva det har betydd for kunstnerfamiliene å ha en talentfull kvinne beskjedent i bakgrunnen.

Utgangspunktet for all kulturproduksjon er imidlertid at det unge talentet blir oppdaget og får gode utviklingsmuligheter. Gjennom sin makt over barneoppdragelsen må kvinner ha hatt en meget dominerende innflytelse over første stadium i utvelgelsen til kunstnerkarrierer. At kunst og kultur ble oppfattet som feminint, må i tidligere tider ha vært litt av et paradoks for kvinner å forholde seg til. Døtre måtte gjerne interessere seg for kultur, men de kunne ikke velge en kunstnerkarriere. For sønnene var forholdet omvendt: De måtte gjerne gjøre karriere, men de burde helst ikke ha slike feminine interesser. Hva det har betydd for kulturen at mødrene i all stillhet har påvirket de rette instanser og lagt forholdene til rette, kan vi foreløpig bare gjette oss til.

At kvinner til alle tider har hatt en viktig funksjon i forhold til barna er akseptert. Forholdet mellom kvinner og menn i familien vet vi mindre om.

Kvinne- og familieforskningen har som regel fokusert på formelle maktforhold, og der framstår kvinnene ofte som passive og undertrykte. Kunsten, særlig litteraturen, gir imidlertid et mer nyansert bilde. Her framstilles kvinner ofte som sterke og innflytelsesrike. Det blir også hevdet at de fleste storverk produsert av menn har hatt som mål å imponere henne - den eneste. Hvor seriøst dette er vet vi ennå lite om. Hva vi kan spekulere over er imidlertid om ikke kvinner med talent som viste at karrieremulighetene var stengt, i stedet satset på å få en mann med lignende interesser, og som de kunne arbeide sammen med. At kvinner deltok aktivt i mannens arbeid finnes det utallige eksempler på.

Prestefruen ble en egen institusjon i menighetspleien. Kunstnerhustruen var en annen institusjon. Det finnes mange eksempler på at hun fungerte som en meget betydningsfull kritiker og konsulent. Susanna Ibsen og Thomasine Lie er kjente tilfeller fra vår egen nasjonallitteratur.

Kvinnens plass i kulturhistorien

Ut fra resonnementene som er ført her plasseres kvinner uunngåelig i en maktposisjon som har vært lite påaktet i kulturhistoriske verk - selv i de som handler om kvinnenens egen kulturhistorie. Her møter vi unntakene, de ukuelige kvinnene, de som greidde å markere seg til tross for alle hindringer fra mannssamfunnet. Selv om hensikten har vært å få kvinnene fram i lyset, får man langt på vei bekreftet hvor svakt de egentlig har stått. Det gamle kulturhistoriske verdensbildet forblir urokket: Kvinnens bidrag til kunsten og kulturen har vært nokså marginalt. Den klare regelen er at det er menn som til alle tider har skapt elitekulturen og vært de store mestrene.

"Kvinnens kulturhistorie" åpner som nevnt med en artikkel som slår fast at kultur er kommunikasjon. Dette perspektivet blir imidlertid borte underveis, og vi nærmer oss den maskuline historietradisjonen. Når menn har skrevet kulturhistorie, har de naturlig nok fokusert på det leddet i kommunikasjonsprosessen der de selv har vært dominerende. Kulturhistorien blir dermed historien om kulturens produsenter. Selv om vi nå er blitt oppmerksomme på at det finnes unntak, blir kvinnenens viktigste oppgave i dette perspektivet å sørge for at helten får arbeidsro. På den måten blir selve fagtradisjonen det største hinderet mot å synliggjøre kvinnenens viktigste kulturelle innsats.

Mine betraktninger peker alle i retning av samme konklusjon: Kvinnene har utmerket seg på alle områder av kulturlivet unntatt i produksjonen. Det er deres interesse og engasjement som har ført til at det finnes kulturarbeid selv i ytterste utvær, det er de som har organisert lesesirkler, besøk på teater, konserter, utstillinger osv.

Det bildet jeg ser for meg er de berømte karyatidene på Akropolis. Ved første øyekast framtrer disse kvinneskulpturene som en ren kunstnerisk utsmykning. Ved nærmere ettersyn ser vi imidlertid at deres viktigste funksjon er å bære tempelet oppe. Kvinnenes kulturelle betydning må antakelig forstås på samme måte. De er kulturens karyatider.

Litteratur:

Børresen, Bergljot (1985): *Kvinnenes kulturhistorie, bind 1*. Universitetsforlaget, Oslo.

Lund, Sissel (1987): *Maskulin og feminin journalistikk*. Forelesning på seminaret "Har tanken kjønn?". Møre og Romsdal distriktshøgskole.

Nordberg, Jan og Gøran Nyløf, (1987): *Kulturbarometern perioden juli 1985-juni 1987*. PUB informerar 1987:VI. Sveriges Radio, Stockholm

Nowak, Lillian (1983): *Dramatens publik*. PUB 1983:21. Sveriges Radio, Stockholm

Statistisk sentralbyrå (1988): *Levekårsundersøkelsen 1987*

Statistisk sentralbyrå (1984): *Levekårsundersøkelsen 1983*

Weber, William (1985): *Music and the Middle Class*. Croom Helm, London.

----- KLIPP HER -----

Bestillingskupong

Årsabonnement 1989

90 kroner.

(Gamle abonnenter trenger ikke sende inn kupongen. De får automatisk tilsendt postgiroblankett.)

Betal med postgiroblankett som blir tilsendt sammen med tidskriftet.

Navn: _____

Adresse: _____

Postnr.: _____ Sted: _____

Sendes til:

Statistisk sentralbyrå
Opplysningskontoret
Postboks 8131 Dep.
0033 OSLO 1

Medarbeidere i dette nummer:

Tor Petter Bø, Cand.sociol. Førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå.

Grete Dahl, Cand.oecon. Planlegger i Statistisk sentralbyrå.

Even Flaatten, Cand.sociol. Forsker ved Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR).

Ole Gulbrandsen, Cand.psychol. Forsker ved Norges byggforskningsinstitutt (NBI).

Charlotte Koren, Cand.oecon. Forsker i Statistisk sentralbyrå.

Sissel Lund, Førstekonsulent i Norsk rikskringkasting (NRK).

Eiliv Mørk, Cand.sociol. Konsulent i Statistisk sentralbyrå.

Helge Nome Næsheim, Cand.oecon. Byråsjef i Statistisk sentralbyrå.

Berit Otnes, Cand.sociol. Førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå.

Odd Frank Vaage, Cand.sociol. Førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå.

----- KLIPP HER -----

----- KLIPP HER -----

PORTO

Statistisk Sentralbyrå
Opplysningskontoret
Postboks 8131 Dep.

0033 OSLO 1

«Samfunnsspeilet» er et tidskrift med
letteleste artikler om folks levekår og livsstil.
«Samfunnsspeilet» er et tidsskrift der
Statistisk sentralbyrå sprer resultater om aktuell
levetårfsforskning til en større leserkrets.

«Samfunnsspeilet» er skrevet

- for deg som underviser i samfunnsfag
- for deg som driver med informasjon
- for deg som forsker
- for deg som arbeider med sosial- og
helsespørsmål
- for deg som arbeider i administrasjon
og forvaltning
- eller rett og slett for deg som er opptatt av
samfunnsforhold.

Abonnement bestilles hos:

Statistisk sentralbyrå

Opplysningskontoret
Postboks 8131 Dep.
0033 OSLO 1
Telefon (02) 41 38 20

Publikasjonen utgis i kommisjon
hos H. Aschehoug & Co. og
Universitetsforlaget, Oslo og er
til salgs hos alle bokhandlere.
Løssalgpris kr 40,-
ISSN 0801-7603
ISBN 82-537-2719-4